

15609

S... 4/11

K. TAEV JA K. MIHKLA

KIRJANDUSLIK ÕPIK

VIII KLASSILE

I VIHK

RAHVALUULE

KK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“

TALLINN 1945

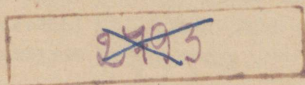
K. TAEV JA K. MIHKLA

KIRJANDUSLIK ÕPIK

VIII KLASSILE

I VIHK

RAHVALUULE

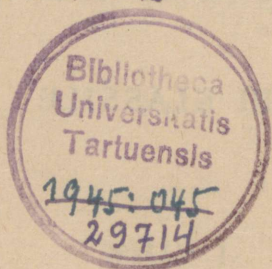


RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“

TALLINN 1945

2



A-15609

Eesti rahvaluule.

1. Rahvaluule kollektiivne iseloom.

Niikaugele, kui ulatub inimkonna ajalugu, on inimest veedelnud ilu ja ta on oma ümbrust ja elu kaunistanud kunstilise loomingu. Rahvahulkades on alati leidunud andekaid kunstnikke. Mehed kaunistasid igapäevaseid tarbeesemeid ja tööriistu nikerdustega või kirjasid ornamendiga, naised ja tüdrukud löid imeteldavad rahvariided ja suurepäraseid tikandid, rahvas on loonud nauditavaid muusikapalu ja ilusaid tantse. Juba kaua enne kirjaõskuse levimist on rahvas püüdnud oma mõtteid ja tundeid edasi anda ka kunstilises sõnas ja loonud nii lugematul arvul rahvajutte ja -laule, mis kandusid suust suhu ja levisid sajandist sajandisse. Kuid rahvaluuleline looming ei lakanud ka raamatute levimisega. Nagu mujal, nii ka eesti rahva hulgas sündis ja levis rahvaluule edasi kuni tänaste päevadeni. Aegade jooksul on ainult muutunud ta vorm ja sisu selle järgi, kuidas kujunesid rahva elutingimused. Rahvalaulikute nimed on jäänud peaaegu täies ulatuses tundmatuks, ainult nende looming kandub suust suhu ja elab rahva hulgas. Igaüks, kes jutustuse või laulu järgmisele edasi andis, võis selles teha väiksemaid või suuremaid muudatusi: kas midagi juurde lisada, välja jätta või sama mõtte hoopis uute sõnadega või kujunditega edasi anda. Nii kujunevad rahvaluule autoriks suured rahvahulgad, ja seega rahvaluule on rahva kollektiivne looming, kuigi iga jutu või laulu algatajaks kord oli üksikisik. Seetõttu leiamegi rahvaluules sageli ühe- ja samasisulise jutu või laulu mitmesugusel eri kujul. Sääraseid ühesisulisi, kuid erineva sõnastusega jutte või laule nimetatakse rahvaluules variantideks ehk teisendeks.

Rännates suust suhu ei jäänud rahvaluule oma rahva keskele, vaid sajandite kestel kandus ta ühe rahva juurest teise rahva keskele. Nii on suur hulk rahvaluulet, eriti rahvajuttude osas, rahvusvahelise ilmega. Paljud eesti rahva hulgas levinud muinasjutud

on tuntud paljude teistegi rahvaste hulgas ja nende tõelist kodumaad kindlaks teha on võrdlemisi raske. Uurimused on näidanud, et Eestisse on levinud rahvajutte eriti Saksast, Venest ja Skandinaaviast.

Teaduses kutsutakse rahvaluulet inglise keelest pärineva sõnaga „folkloor“ (eesti keele täpses tõlkes „rahva tarkus“).

2. Rahvaluule sisu.

Rahvaluules kajastuvad muistsed rasked elutingimused ja primitiivne maailmasuhtumine, kuid rahva mõtted, tunded ja püüdlused on sealjuures üllatavalt siirad ja julged. Neis kajastub võitlus parema tuleviku eest ja kindel usk selle saabumisse. Kuigi paljudes rahvajuttudes ja -lauludes kõlab sügav kurbus ja kurtmine raskete elutingimuste üle, luuakse samas julgeid ja fantastilisi kujutlusi oma olukorra parandamiseks. Mehaaniliste liiklusvahendite puudumisel lõi rahvas muinasjutte kiiresti edasikandvaist saabastest, lendavast vaibast, millel inimesed liuglevad üle linnade, metsade ja mägede. Alalise nälja hirmul tekkisid muinasjutud isekattuvaist laudadest. Muinasjuttudes otsis rahvas seletust loodusjõududele — mägede, jõgede, järvede jne. tekkimisele. Unistati võidust vaenlase või kurnajate üle ja sündisid jutud ja laulud kavalast või tugevast talupojast, kes võidab mõisniku, ametniku, kupja. Kuid rahvas kaitses ka oma maad võõraste vallutajate vastu, võideldi oma vabaduse säilitamise eest — ning sündisid lood rahva muistseist valitsejaist ja vägilastest, võitlejaist oma rahva huvide ja õnne eest. Rahvaluules avaldub rahvaste elu kõige mitmekesisemas eluavalduis. Seepärast Leningi hindas eriti kõrgelt rahvaluulet ja ütles, et „selle materjali põhjal võiks kirjutada suurepärase uurimuse rahva igatsustest ja ootustest“.

3. Rahvaluule liigitus.

Sajandite kestel on rahvaluules välja kujunenud mitmesugused liigid e. žanrid. Esijoones jaguneb rahvaluule kahte suurde põhiliiki: rahvalaulud ja rahvajutud, mis omakorda jagunevad paljudesse alaliikidesse. Eri liigi moodustavad v a n a s õ n a d ja mõistatused.

Eesti rahvalaulud.

I. Lüürilised rahvalaulud.

1. Töö ja orjus.

1. KARJASEPÕLI.

Karjatsida, vaevatsida,
mitu nälga need näevad,
mitu külma kannatavad.
Käivad kaelani veessa,
abaluini lainetessa.
Vesi alla, vesi pealla,

vesi varvaste vahella.
Pilliroogu pistab silma,
kasteheina lõikab kaela,
rudjub ruuge'ed juuksed,
lumivalge'ed käiksed.

2. LÜPSILAU.

Sõõru, sõõru, sõrgajalga,
anna piima, harkisõrga!
Sõõru suuri sanga täisi,
lase laia kapa täisi,
pihulgase püti täisi,
toomingase toobri täisi.

Sest minu sõrmed sõimatakse,
käsivarred vannutakse,
et ei sõrmed sõõru piima,
käsivarred vääna võida.
Pere aga vannub — ei saa piima,
võõras vannub — ei saa võida.

3. VIHULE.

Vihule, vihule, virved,
kubule, kubule, kullad,
pajupardid, parma'alle!
Lõigakem vihud vägevad,
pangem parma'ad paremad,
kä'etäied kõrme'emad,

et saaks kokku kuldapõllu,
lademeie laia põllu,
sidemeie selle põllu.
Kisutud kidura põllud,
põimitud põdura põllud,
laamitud on laisa väljad.

Virga põllud põimimata,
virga väljad laamimata.
Nüüd saab sirpi seisemaie,
koduje koleda rauda,
varnaje väleda vaski,

seina pääle suuri sirpi;
eit saab kalduma koduje,
tütar tammuma tubaje,
küla naised kamberie.

4. REHELAUL.

Kokku, kokku, koodimihe,
rihe alla, rihemihe!
Kas omma koodi teil käenä,
rihavarre vajana?
Koodi kuukva kuusikunna,
rihavarre varikunna. —

Maha pessi ma musta rihe,
maha aie aganetse,
maha tougassi ma tolmutse.
Es jää utsu otsa pääle,
põrmu põhtja põrmatule,
tahma tare lävele.

5. TULE, TULE, TUULEKENE.

Tule, tule, tuulekene,
käi, hella hingekene!
Puhu, tuuli, põuejeni,
käi, tuuli, käiksejeni,
veere, vilu, varrukaie,
aja, tuuli, alla hõlma:
nüüd on pardilla palava,
nüüd on linnul liiga sooja,
higi eide tütterella!

Tule, tule jälle, tuulekene,
käi, hella hingekene!
Vii pardilta palava,
vii minulta liiga sooja,
higi eide tütterelta.

Nüüd ma jookseksin jõgeje,
mari, veereksin vedeje,
laseks lainete vahele,
küla külma allikaie.

6. KÄSIKIVIL.

Kivikene hallikene,
eks võinud meres mürada,
mere kalda'as kasuda:
meri oleks sinda meelitanud,
mere kallas kasvatanud.

Kivikene hallikene,
eks võinud meres mürada,
mere kalda'as kõrada,
ennem kui toodi me tubaje,
kanti meie kamberie,

meie neidiste vedada,
kaokeste katkestada.

Kivikene hallikene,
nüüd sa rikud rinnaluida,
katki murrad kaelaluida,
nüüd minu käed kuluvad.
Kivi rihma rikub rinnad,
kivi vitsa väänab kaela,
käsipuu käed kulutab.

7. LINA.

Linakene, linnukene,
sada sul surma tetänesse,
tuhat sul surma toodanesse;
üits su kiudu kakutasse,
side ümmer seotasse,
tõine päädä lõigatasse,
raudaharjal rapsitasse;
küll su viiässe vesile,
loobitasse lombi sissi,

hagu pääle aetasse,
kivi pääle kiilutasse;
veest vällä veetasse,
lademasse laotasse;
kolbitsal su kolgitasse,
roobitsal su ropsitasse;
sis su punda pantanesse,
sis su viiäs Vil'ländisse,
saadetasse Saksamaale.

8. KETRA, KETRA, VOKIKENE!

Ketra, ketra, vokikene!
Ei sa tea, vokikene,
ketrad muile või minule,
isandalle istujalle,
emandalle seisijalle?
Isand tahab ilusakesta,
emand tahab tasasekesta,
proua pikka peenikesta,
härra heada lõuendida.

Tütarlapsed, linnukesed,
kus on teie ketramine,

kõige talve tallamine,
kahe käe katsumine,
viie sõrme veeremine?
Minge meie mõisa'aie,
lööge silmad seina peale,
vaatke sinna varna peale —
seal on meie ketramine,
kõige talve tallamine,
vaese voki veeremine,
kahe käe katsumine.

9. UNI EI ANNA UUTA KUUBE!

Neitsikene, noorukene,
ära heida une regeje,
lase ramma ratta'aie!
Unel on regi madala,
rammul ratas kallakille.

Neitsikene, noorukene,
mis see uni meile annab?
Uni ei anna uuta kuube,
magamine maani särki —
uni saadab hulkumaie,

magamine marssimaie,
tukku teeda tallamaie.

Käi külaje, unekene,
käi külaje, käi külaje,
küla noorile mehile,
küla noore noorikulle,
vabatnaistele vanule —
neil on aega haigutella!
Mul pole aega haigutada,
videvikku viivitada.

10. ORJA ÕPETUS.

Kes tahab orjaksi asuda,
sulaseksi tulla tööle,
käia käskujalgadeksi,
see tulgu minult küsima,
kuidas orjan' oldanekse,
käskujalgan' käidanekse.

Pisut peab ori magama,
vähe unda uinutama,
vähe aega haigutama.
Siiski seinade najalla,
kirvevarsie varalla,
ukselingi õiengulla
pead peab piidalla pidama,
känniksel peab kükitama,
rõdupakul ringutama.
Vara on vareski liikel,
enne muida musta lindu,
enne koitu koovitaja,
enne päeva pääsukene:
veel varemin' vaenelapsi,
enne muid ematu tütar.

Kui see uksi uugahteleb,
kui see õrsi õilahteleb,
parrekene paugahteleb,
ukselinki liugahteleb,
siis on orjad hulkumassa,
vaesedlapsed vaarumassa,
ematumad heljumassa.
Tasa uksi ummistagu,
ukselinki liugahtagu,
et ei hellikuid ärata,
peretütterid pelasta,
pere-eite ehmatele.
Viskan uksile õluta,
sagaraile saadan kalja,
et ei ulu uued uksed,
kalju kaskised sagarad,
vingu piidad pihlakased
minu orja hulkudessa,
vaeselapse vaarudessa,
ematuma häilidessa.

11. TEOORJA ÕHKAMINE.

Oi meie ilusa härra,
oi meie punane proua,
oi meie saleda saksa,
hõbenuppu noori härra,
kuldapitsi preilikene!
Tõuske üles tooli pääle,
saage üles saali pääle,
tõuske valda vahtimaie,
kuidas valda vaevatakse,
kihelkonda kiusatakse,
pisukesi piinatakse,

rammetumi raisatakse,
pihad peened peksetakse,
õlanukid nokitakse,
käsivarred vaevatakse!

Pilkus keppi pihlakane,
tutjus keppi toomingane,
helkis keppi eiergane
minu peenta pihta mööda,
vaesta käsivarta mööda,
õhukesta õlga mööda!

12. KUI MA PÄÄSEN MÕISA'ASTA.

Kui ma pääsen mõisa'asta,
siis ma pääsen põrgu'usta,
pääsen kui soe suusta,
lõvi lõugade vahelta,
havi hammaste taganta.

Ei mina vaadanud tagasi,
verstal vaatasin tagasi:
nägin mõisa'a põlevat,
kupja toa kõrbevada.

Kuri mingu kustutama,
paha vetta viskamaie.

Kesse hõikas siis järele?
Kubjas hõikas siis järele,
kilter kilgatas järele,
junkur jooksis juhva-jahva,
noatupp lõi tuusen-teiben,
karman kargas kaksipidi.

13. ORJATÜDRUKU KAEBUS.

Viis on vaimu välja pealla,
kuus on kubjasta järella,
seitse selja peksijada,
kaheksa karistajada,
kümme külje mõõtijada.

Pere-eit jäi itkemaie,
peretaat jäi nuttemaie,
ahjule halatsemaie,
pingile nõu pidama:
tütar mõlgub mõisa'assa,

kiigub kilter eessa,
vaarub vaimude vahella.

Tütar mõistis, tütar kostis:
„Minu hella eidekene,
mis sina, mis sina soota nutad,
ilmaasjata halatsed!
Ei mind peida peened särgid,
kata ei kardane kasukas,
mata ei manteli alune;
mind ju peidab peeni liiva,
maha matab musta mulda.“

14. ENDISE TEOORJUSE LAUL.

Vaadake, minu vanemad:
jo paistab pagana linna,
kuradi koda kumakse,
põrgu akkenad põlevad,
juuda tornid tolgendavad!

Õekesed, hellakesed,
ärge seisage, sõsarad,
ärge vahtige, vaderid!
Jo tuleb musta mõisa'asta,
sinine talu seasta,
halli aitade vahelta,
kirju mõisa keske'elta!
Jo tulekse, jo näikse,

jo tulekse tukistaja,
jo näikse näpistaja,
viie lapse vingutaja,
kuue lapse kuugistaja,
seitsme vere valaja!
Nuttu kuulub Nurmetuie,
haledus Alutahaje,
vitsa vingu Viiburie,
laste kalju kauge'elle.
Kolm on sammast mõisa'assa,
kus neid naisi napsitakse,
piiripäida pööretakse.

15. IKKA PEAB ORI UJUMA.

Tuleks või tulista rauda,
sajaks raudista raheta,
tilguks tinavihmukesta:
ikka peab ori ujuma,
ikka vaene vänderdama,

orjalaps läbi ujuma,
palgapoiss läbi pugema.
Küll teen tööda, ei tänata,
näen vaeva, vannutakse.

16. ORI LAHKUB.

Peremees, peremeheke,
perenaine, naisukene,
otsi uusi orjasida,
katsu uusi karjatsida,
laena uusi leivalisi,
kes sul söömata elavad,

riide'eta teevad tööda!
Ma'p või söömata elada,
riide'eta teha tööda.
Otsas on minu aasta,
näpus on minu nädala,
pihu peal on päevakene.

2. *Lein ja mure.*

17. OH SEDA ENDISTA ELUDA.

Oh seda endista eluda,
kallist kasvupõlvekesta,
kui ma, kallis, kasvaelin,
mari, maasta tärkaelin,
angervaks, üles ajasin!
Kasvin kui kanep kodussa,
sirguin kui sibul salussa,
pikka putki puu vilussa.

Ei mind täinud eite lüüa,
ei mind täinud taati lüüa
ega venda vemmeldada.
Õlekõrs oli venna vemmal,
takukoonal taadi rooska,
villasalk oli eide vitsa.
Nüüd mind klopsib koerapoissi,
näpib näljane sulane.

Lepasta lehed lähevad,
kasesta lehed kaovad,
alanevad haabadesta,
taganevad tammedesta,
värisevad vahterasta,
käbi kukub kuuskedesta:
ei minu pidu parane,
ei minu elu ülene,
vähene ei vaeva päevad.

O-oh päevad, orja päevad,
vahest vaeselapse päevad!
Ohustagi pääseb orja,
hädastagi pääseb härga —
ei pääse pere minia,
kinnikihlatud sulane,
papil pandud palgaline.

18. ILU- JA MUREMÄGI.

Muud istvad ilumäella,
ilupilli neil peossa,
ilulauda neil cessa,
iluklaasid laua pealla,
ilukarikad käessa,
ilukannid kaindelassa,
iluõied hõlma alla.

Ma istun muremäella,
murepilli mul peossa,
murelauda mul cessa,

mureklaasid laua pealla,
murekarikas käessa,
murekannid kaindelassa,
mureõied hõlma alla.

Mullu jõin murekarika,
tänavu joon teise täie,
kolmat täita täidetakse,
neljat klaasi lastanekse,
viiet vaati veetakse,
kuuet toopi toodanekse.

19. MITU HALBA ILMA PEALLA.

Mitu halba ilma pealla?
Viis on halba ilma pealla:
üks on poega, kes isatu,
teine tütar, kes ematu,
kolmas halba orjakene,
neljas halba vaenelapsi,
viies halba leskinaine.
Kus nutab isatu poega,
sinna kaevu kaevatakse;

kus nutab ematu tütar,
sinna uhkab allikake;
kussa nutab orjakene,
sinna tiigike tehakse;
kussa nutab vaenelapsi,
sinna jäänud järvekene;
kus aga nutab leskinaine,
sinna jookseb jõekene.

20. PERETÜTAR JA ORJALAPS.

Peretütar peenikene,
tõused hilja hommikulla,
võtad astu aida-teeda,
käia kelderi-radada,
seal sa sööd sealihada,
seal katsud kanamuneda,
seal maitsed magusat metta.
Siiski silmista sumeda,
siiski kulmusta koleda,
hambaistagi haleda,
palgeista päevitanud,
kõrvadesta kolletanud.

Mina, vaene orjalapsi,
vara tõusen valge'ella,
lähen lehmi lüpsemaie,
sealt lähen karja saatemaie,
hobusida otsimaie.
Söön siis putki põõsa'asta,
nopin marju mätta'alta,
lakun vetta lätte'esta.
Siiski silmista sinine,
siiski kulmusta kenane,
siiski hambaista heleda,
palgeistagi punane,
ilmesta imeilusa.

21. VÕORASEMA KÄSIB TULES MAGADA.

Oh minu hella eidekene
ja minu hella taadikene,
kui läksid vara magama,
vara haudaje vajusid,
jätid mind vara vaesekslapses,
vara võõraste varale,
vara võõra kannikalle!
Kuri on süüa võõra leiba,
kuri süüa, nälk närida:
kuri on leiva koore alla,
sädemed sisu seessa,
kibemed on keske'ella.

Võõraseite, valju eite,
võõrastaati, valju taati,
käskis mind tules magada,
sädemessa seada süngi,
kibemessa keerda külge.

Oh minu võine võõraseite
ja minu võine võõrastaati,
tee mulle tulesta kuube,
sädemest tee särgikene,
kibemest tee kingad jalga —
siis võin tules magada,
kibemessa keerda külge,
sädemessa seada süngi!

22. TÛTAR EMA HAUAL.

Käisin eile Hielassa,
tunaeile Toonelassa,
eile eide haua päällä,
hauduja südame päällä.

Eite hauasta kõneli,
alta mulla mõistateli:
„Kesse hulgub uksillani,
kes veereb väravillani,
kõnnib kalmu kaasillani?“

Mina varsi vastaelin:
„Mina hulgun uksillasi
ja veeren väravillasi,
kõnnin kalmu kaasillasi.
Tõuse üles, eidekene,
tõuse üles, anna armu!
Tõuse minu vakka valmistama,
kirstu kaanta kinnitama!“

Eite hauasta kõneli,
alta kaanta tõstis hääлта:

„Ei või tõusta, tütar noori,
ei või tõusta, ei ärata!
Muru on kasnud pääle mulla,
aruheina pääle haua,
silmile sinine metsa,
kulmule kulu punane,
südamele suuri saari,
jalule jalakaskõrbi!
Oh tütar, mine koduje,
palu võõrasta isada,
palu võõrasta emada,
anu võõrast haudujada,
kes sinu peo pidaneb,
kes sinu jao jaganeb,
kes su lukuvööd lugeneb,
kes sinu sukad sooriteleb,
kes sinu kindad keerusteleb,
kes sinu vaka valmisteleb.“

23. MIKS ON NORGUS NOORED MEHED?

Miks on norgus noored mehed,
norgus noored poisikesed,
kurvad kõrge'ed kübarad,
laiad kaabud kahjulised?
Sest on norgus noored mehed,
norgus noored poisikesed:
külm on võtnud kütisodra,

välk on võtnud väljaodra,
rahe rukki'id rabanud.
Sest on norgus noored mehed,
norgus noored poisikesed,
kurvad kõrge'ed kübarad,
laiad kaabud kahjulised.

3. *Laul, kodu ja lõbu.*

24. LAULIKU LAPSEPÕLI.

Kui ma olin väiksekene,
kasvasin ma, kannikene.
Ema viis hälli heinamaale,
kandis kiigu kesa peale,
pani käo kiigutama,
suvilinnu liigutama.

Seal siis kägu palju kukkus,
suvilindu liialt laulis.
Mina meelta mõttelema,
mõttelema, võttelema —
kõik ma panin paberisse,
raiusin kõik raamatusse.

25. LAULU HÕISKAMINE.

Helise, helise, ilma,
kõmise, kõmise, kõrbi,
hüüa vastu, hiisi suuri,
laula vastu, laasi laia,
kuku vastu, kuusemetsa,
paugu vastu, palgimetsa —
minu hää hääle vastu,
lahedama laulu vastu,
viledama viisi vastu,
kumedama kurgu vastu.

Kuhu hääli kuulunekse,
sinna metsa murdunekse,
ise puud pinuje lähvad,
halud ristati ajavad,
süllad õue sünnitavad,
kuhjad õue kukutavad,
ilma noorita mehita,
teravita kirveita.

26. LAULUDEST EI KAETA LAUDA.

Lauludest ei kaeta lauda,
ei panda pada tulele:
higi pannakse padaje,
käte vaeva vaagenaie.

Enam laulajal mureta
kui on rehepeksijalla:
rehe peksan, see unustan,
laulu laulan, teist muretsen.

27. KES KOJU OOTAB?

Kodu poole, kulla poole,
elu poole, hella poole,
maja poole, marja poole,
kodu poole koidab silma,
elu poole helgib meeli.

Koju'p minda oodetanne,
väravalla vaadetanne.
Kes see mind koduje ootab,
kes see mainitseb majasse?
Koera mind koduje ootab,

kassi mainitseb majasse.
Mis mina annan koeraleni,
mis mina annan kassileni?
Koerale annan koorukese,
kassile kaku raasukese.
Ole terve, koerakene
ja minu kallid kassikene,
minda koju ootemasta,
väravalta vaatemasta!

28. EMA ARM.

Kui koaleb isa kodusta,
siis koaleb pooli koduda;
kui koaleb ema kodusta,
siis koaleb kodu koguni.
Ema viidi uksestagi,
armud läksid akenista;

ema viidi teeda mööda,
armud läksid aeda mööda;
ema hauda laskenekse,
armud peale langenekse.
Sinna jäävad ukсед ulvamaie,
sinna jäävad istmed itkemaie.

29. KIIGELAUL.

Käi, kiige, kõrge'elle,
kõrge'elle, kauge'elle,
et ma paistan palju maada,
et ma paistan Paide'esse,
läigin linna uulitsalle.
Pärg mul paistab Pärnumaale,
pärjasaba Saksamaale;
kuub mul paistab Kuramaale,
et tuleb poissi Poolamaalta,
naisemees tuleb Narvamaalta
minu pärja ilu peale,
kullakuue toime peale.

Kes toob pärja Pärnumaalta?
Isa toob pärja Pärnumaalta.
Kes toob saapad Saksamaalta?
Ema toob saapad Saksamaalta.
Kes toob kuue Kuramaalta?
Vend toob kuue Kuramaalta.
Käi sa, kiige, kõrge'elle!
Jõua, kiige, sinna maale,
kus need kuked kulda joovad,
kuked kulda, kanad karda,
haned haljasta hõbedat,
peened linnud penningida.

30. MIKS KIIK KIUNUB?

Miks sa kiunud, kiigekene,
halad, aluslauakene?
Kiike kiunub kinda'ida,
aluslauda ande'ida,
pealispuu punapanemid.

Et las ütlen uuest' ümber,
uuest' ümber, taas tagasi,
uuest' uusile sõnule:

las tuleb homme uusi päeva,
tunahomme teine päeva,
las mu venda võtab naise,
teine venda teise naise:
siis saab kiike kinda'ida,
aluslaud saab ande'ida,
pealispuu punapanemid.

31. MARDI LAUL.

Mardisandid ootavad ukse
taga sisselaskmist ja laula-
vad:

Peremees, peremehike!
Perenaine, naisukene!
Kas lubad tubaje tulla,
alla katusta ajada,
sälgu seinaje siduda,
ratsu lüüa räästa'asse,
piitsa panna piida peale?
Ava uksi õunapuune,
tõsta telgi vahterane!
Laske laulejad tubaje,
lõõritajad põrandalle!
Laske mardid sisse tulla:
mardi küüned külmetavad,
sõrmeotsad sõitelevad,
mardi varbad valutavad.
Mart on tulnud kaugelt maalta,
sinipilvede seasta,
valgepilvede vahelta,
kirjupilvede keskelta,
laia laanede taganta,
hõbedasta õrta mööda,
kullasta kõrenda mööda,
tinasta tänavat kaudu,
vaskisi väravaid mööda.

Kui mardisandid tuppa astu-
vad ja tuba on pime, siis laul-
dakse:

Pai pereidekene,
pai peretaadikene!
Puhuge tuli tubaje,
lõõtsu lõke lõuka'asse.
Kas on peres peerukesta,
perelastel laastukesta?
Kui pole peres peerukesta,
perelastel laastukesta,
võta partest peerukesta,
lae alta laastukesta.
Kui pole laes laastukesta,
siis mine ratsu raiesmaale.
Sealt too roogu, sealt too raagu;
kui pole roogu raiesmaal,
süüta need sõrmed põlema.
Tuli peab toas olema,
lõke peab lõukas lõõritsema.

Mardi-isa viskab teri põrandale:
Sisse ma viskan vilja õnne,
ette nurka eide õnne,
taha nurka taadi õnne,
põrandalle laste õnne,
nelja nurka neiu õnne,
õue peale hooste õnne.

Mardi-eit istub lõukale ja hakkab ketrama:

Küll mina ketran keerdu ja mina lasen laugu.

Kui mardid tantsivad, siis lauldakse:

Tantsi, tantsi, mardikene,
tantsi reied rikka'aksi,
seina ääred sitke'eksi,
ahju ääred ausa'aksi.
Keskipooranda kenaksi,
tagalõppu rõõmusaksi!
Marti tantsib, maa müriseb,
viisi väljada väriseb,
kuusi nurme nõtkatelleb,
seitse sooda seisatelleb.
Vaadake nüüd mardi peale,
kas mardil on silmad terased,
siis kasvavad rukkid terased.
Vaadake nüüd mardi peale,
kas mardil on pea kähara,
siis kasvavad kaerad käharad.
Perenaine, naisukene,
tõuse üles tooli pealta,
võta võtmed varna'asta,

kipsi, kapsi kamberisse,
astu alla kelderisse,
otsi mardile osada,
katsu mardile kalada,
vana venda vorstikesta,
sandi mardi maugukesta,
sealiha siilakuid,
põrsapäida poolikuid!

Martide tänulaul:

Aitüma, pereisani,
aitüma, pereemani,
laia kakku kandemasta,
lihakintsu kinkimasta,
osada otsimasta!
Mis soovin peremehele?
Paari häida härgasida.
Mis soovin perenaisele?
Kolmi lehma lüpsikulle.
Mis soovin perepojale?
Tallid täisi täkkusida.
Mis soovin peretüttele?
Laudad täisi lambaida.
Mis soovin peretüdrukulle?
Kosjad tulgu, teised mingu,
kolmandamad koju jäägu!

4. Kosjad ja pulmad.

32. KOSJADE OOTAMINE.

Seni'p põli põlvekene,
kasupõli kaunikene,
elupõlv ilusakene,
seni kui hilpan ilma vööta,
kargan ilma kapukata.

Kui hakkann kandma kapukida,
hakkann seadma sääriksida,

vööda vööle kinnitama,
pandi vaht värati peale,
teine nurme nurga peale,
kolmas välja veere peale.
Vaibus see väravasammas,
uinus nurme nurga vahti,
väsis välja veere vahti.

Olin ise ergukene,
olin erku, käisin kerku;
läksin kaevult vetta tooma,
kuulsin kuljuste kulina,
vaskivaljaste valina,
hõbehelmede helina,

tinapäitsete tilina.
Jooksin tuppa ütlemaie:
„Emakene, memmekene!
Kosjad kuulukse tulevat,
kallid ajad kalduvada.“

33. MEHELE MEELE JÄRGI.

Ei mina sure siia valda,
siia valda ei vanane,
kihelkonda ei kinnitele.
Ehk minu ohjel hoietakse,
kõisil kinni köidetakse —
katki mina lõikan kõie keermed,
ohjad otsani harutan.
Lähen sinna, kuhu on loodud,
kuhu on veri vedanud,
kuhu on õnneke osanud.

Ehk oleks hagane aeda,
vitsast väänetud väravad,
ehk ei oleks kuube kummallagi,
kasukat kahe magada,
ühed sukad ühtekokku —
kui on õnne, no elame,
kui on tervis, teeme tööda.
Ei või õnneta elada,
terviseta teha tööda.

34. MÖRSJA OTSIMINE PULMAS.

Toit on laual, kuid saajarah-
vas ei lähe sööma, seisavad, üle-
riided seljas ja kübarad peas,
sest puudub mõrsja. Saaja kaasa-
naised laulavad:

Ei teie viinad vihavad,
ei teie õlled punavad,
ei teie saiad saledad,
enne kui saab neidu nähjakseni,
neiu nime teadakseni:
kas on Pille või Pireta,
või on Malle või Mareta,
või on armas Annekene,
või on libe Leenukene?

Mõrsja on kaasiku ja teiste

oma poolt naistega saunas. Peig-
mehe-poolsed naised lähevad ot-
sima, teel lauldes:

Siit on minnud sirgukene,
läbi paju pardikene;
siin on sirku seisatanud,
kinnitanud kingapaelu.

Seesolijad hoiavad sauna-ust
kinni. Peigmehe-poolsed laula-
vad ukse taga:

Mis mina hoolin uhtudessa,
kardan katki raiudessa,
meil on hulgas uksesepäp,
saajassa saagarasepäp,
kes teevad teile uued ukсед.

Mõrsja kingib tulijaile siniseid, punaseid ja kirjuid linte. Minnakse üheskoos tuppa, pillimees mängides ees, just nagu öeldes:

**Tule tänna, tõtta järele,
tule tänna, tõtta järele!**

Tagasitulnud saajanaised laulavad nüüd toas ootavaile mees-tele:

**Eivad tea meie mehed,
kus need käisid kaasanaised.
Need käisid punepoessa,
siidilõngade pesassa.
See neidu punessa käinud,
see on korjand kollaoksad,
maiastand madarajuured.**

Peigmees istub lauda, ei pane mõrsjat tähelegi. Naised laulavad:

**Peiukene, poisikene,
kergita kena kübarat,
tee au neiduselle,
au neiduse isale,
au neiduse emale!**

Nüüd teretab peigmees mõrsjat, kes siis tema kõrvale lauda istub. Kuid ükski ei söö, kõik on veel üleriides. Mõrsjal on selg pooleldi peigmehe poole. Peiu-poolsed naised laulavad:

**Mis sina, neiu, viltu vaatad
ja seisad servi peiu poole?
Kas on kuube kurja toime
või on vammus valju toime?
Koo ise kuldatoime,
vala ise vasketoime!**

Nüüd tulevad kõik lauast, võtavad üleriided seljast. Tuuakse sooja õlut ja hakatakse sööma.

35. MÕRSJA SAATMINE.

Järgmisel ööl sõidab pulm peigmehe tallu. Kui mõrsja jääb kauaks riidesse ehtima, laulavad talle peigmehe poolt naised:

**Ehi, neiu, eks sina jõua,
saa, Salme, riide'eie!
Ju kipub küi hobune,
väi täkku väänab peada.**

**Neiukene, noorekene,
mis teed kaua kamberissa,
seisad seinade vahella?
Kas kood küile kuube
või napsid naole särki?
Neitsikene, noorukene,
too niidid tullessani,
küllap kood ollessani!**

**Meil on piirad peiu tehtud,
kangaspuud küi kogutud,
niied ämma nõtkutatud.**

Mõrsja poolt vastatakse:

**Peiukene, poisikene,
andsid aega kasvatada,
anna aega ehitada!
Kaua ehikse isata,
kaua ehikse emata,
kaua vaene vöötelekse.**

**Tunned viia mu õdeda,
tunned viia, tunne hoida,
tunne truuvisti elada;
ära lase lastel lüüa,
päilistel peale käia!
Hoiad mu õe heasti,**

kaitseid kaasa kalliest, tuled meile teise korra — tool sulle alla annetakse, padi peale paisatakse.

Mõrsjale laulavad nüüd kõik pulmalised koos:

Nuta nutuksed koduje, itkemed isamajasse!
Kui ei nuta minnessani, küllap nutad ollessani.

Peigmehe poolt lauldakse:

Neitsikene, noorukene, ära kurda, ära karda, tõrgu meile tullessani:
Ära sureb ämma kurja, ära sureb äia kurja, küdi läheb küla väiksi, nadu viiakse mehele — siis jääd hellaga elama, marjaga maja pidama.

Mõrsja emale laulavad kõik pulmalised ja lapulised ühes:

Oot-oot, eite, no-no, eite, kui't sina, eite, enne ei nuta, nutad homme hommikulla.
Lähed aita katsumaie — ait on harva riietesta, nurka kirstusta tühije.
Siis tuleb tütar meelejani:
„Veel pidin tütart pidama!“

Kui't sina, eite, enne ei nuta, nutad homme hommikulla.
Lähed kaevult vetta võtma — kaevukook tuleb kaelajeni.
Siis tuleb tütar meelejani:
„Veel pidin tütart pidama!“

Kui't sina, eite, enne ei nuta, nutad homme lõunaella.
Lähed pinust puida tooma —

puupinu tuleb kaelajeni.
Siis tuleb tütar meelejani:
„Veel pidin tütart pidama!“

Kui't sina, eite, enne ei nuta, nutad homme õhtuella.
Lähed kalja laskemaie — kalja-asti hauguteleb:
„Enne mind veella peeti, nüüd mina kuivala kobisen.
Vahel koputad kõvasti, vahel jätab vallalisti.“

Mõrsjale lauldakse:

Neitsikene, noorukene, jäta koju viied viisid, viied viisid, kolmed kombes; ära ole kerge keetamaie, libe leenta mekkimaie!
Meil on hella eidekene — see on kerge keetamaie, libe leenta mekkimaie.

Neitsikene, noorukene, ole kerge ketramaie, trugus vokki tallamaie, käre kangasta kuduma; siis sind kiideta heaksi, hea naise tüttareksi, targa naise taimedeksi — hea naine õpetanud, kallis naine kasvatanud, palju parem paigale pannud.

Mõrsja sugulased laulavad mõrsjale:

Kui sina lähed kodunta, veered venna põrmandulta, lahkud sa isamajasta, jäävad nurgad nuttemaie, pingid silmi pühkimaie, ahjuke halatsemaie.
Nurgad nutid, et oli noori,

pingid nutid, et oli peeni,
ahi halatses, et oli ainis,
et oli kallis kuhja looja,
sale saadude tegija,
armas haki istutaja.

Kuhjad Kundaje nägised,
hakkjalad Alutahaje.
Seda'p naersid Narva saksad,
imestid Iru isandad,
et olid nabrad naiste tehtud.

II. Eepilised rahvalaulud.

36. ILULAUL.

Ilu sõitis jõgepidi,
Laulu laia välja pidi,
hobu hoietud eessa,
regi tammine tagana,
naine roogune reessa,
sõnad sõelaga sülessa,
laulud lõngaga kaelassa.

Näginekse, kuulenekse,
kes küll vasta puutunekse,
puutunekse, juhtunekse?
Vasta puutus poiste hulka,
kamand kaabukandajaida.
Nemad haarsid küsitella,
küsitella, nõuatella:
„Kuhu lähed, Ilukene,
kuhu lased, Laulukene?
Kas sa, Ilu, meile tuled,
kas sa, Tantsu, meida tahad?“

Ilu keelilla kõneles,
Ilu taidis, vasta lausus:
„Ega ma, Ilu, teile lähe,
ega ma, Tantsu, teile taha;
ei ma taha poiste hulka,
kallu ei poiste kamandusse.
Ihata ei poiste ilu,
taheta ei poiste tantsu:
poistel onvad puised sõnad,
lõhmüksised laulukesed.
Lähete nurme kündema,

kallute atra kandema,
sealla ilu unustate,
laulu meelest minetate.“

Ilu sõitis jõgepidi,
Laulu laia välja pidi,
hobu hoietud eessa,
regi tammine tagana,
naine roogune reessa,
sõnad sõelaga sülessa,
laulud lõngaga kaelassa.

Näginekse, kuulenekse,
kes küll vasta puutunekse,
puutunekse, juhtunekse?
Vasta puutus naiste hulka,
puutus lidu linikpäida.
Nemad haarsid küsitella,
küsitella, nõuatella:
„Kuhu lähed, Ilukene,
kuhu lased, Laulukene?
Kas sa, Ilu, meile tuled,
kas sa, Tantsu, meida tahad?“

Ilu keelilla kõneles,
Ilu taidis, vasta lausus:
„Ega ma, Ilu, teile lähe,
ega ma, Tantsu, teile taha;
ei ma taha naiste hulka,
kallu ei naiste kamandusse,
taha ei ligi linikpäida.
Ihata ei naiste ilu,

taheta ei naiste tantsu,
 kaeta ei naiste kargust:
 naiste läks nalja Narvamaale,
 naiste läks lusti Luigamaale,
 õunapuusse ilusasse,
 verevasse vislapuusse —
 teie ilu unustate,
 laulu meelest minetate.
 On teil lapsed pisukesed,
 onvad kasinad kanased,
 lähete ulli uinutama,
 meelimarja minetama,
 saa ei te laulu laulemaie,
 saa ei te ilu iskimaie —
 sestap te ilu unustate,
 laulu meelest minetate.“

Ilu sõitis jõgepidi,
 Laulu laia välja pidi,
 hobu hoietud eessa,
 regi tammine tagana,
 naine roogune reessa,
 sõnad sõelaga sülessa,
 laulud lõngaga kaelassa.

Näginekse, kuulenekse,
 kes küll vasta puutunekse,
 puutunekse, juhtunekse?
 Vasta puutus neiuhulka,
 kamand kardavanikuida.
 Nemad haarsid küsitella,
 küsitella, nõuatella:

„Kuhu lähed, Ilukene,
 kuhu lased, Laulukene?
 Kas sa, Ilu, meile tuled,
 kas sa, Tantsu, meida tahad?“

Ilu keelilla kõneles,
 Ilu taidis, vasta lausus:
 „Küllap ma, Ilu, teile lähen,
 küllap ma, Tantsu, teida tahan;
 lähen lustil neiuhulka,
 kallun neiukamandusse:
 tahetie neiu tantsu,
 kaetie kao kargust,
 ihati ilupidamist.

Ega te ilu unustele,
 laulu meelest ei mineta.
 Neiul ilu eessa jooksis,
 nalja tagana naeratas,
 ise keeras keske'essa,
 ise valas ta vahella, —
 sestap te ilu ei unusta,
 laulu meelest ei mineta.
 Kui on kuu kirja seessa,
 päeva pesa ääre pealla,
 nii on neiud ilu seessa,
 lapsed laulude vahella.“

Tuli Ilu neiuhulka,
 kaldus neiukamandusse,
 tuli tema ihatessa,
 kaldus tema kareldessa.

37. SALME LAUL.

Oli üksi noori naine;
 läksi karja saatemaie
 udusella hommikulla,
 karedalla kaste'ella.
 Leidis kana karjateelta,
 kuke kullatud mäelta.
 Kana siblis siidisida,
 kukke kulda narma'ida.

Eite põimis põllejena,
 seadis särgi rüppèjena,
 viis see kana koduje,
 pani vakkaje vanuma,
 alla kaane kasvamaie.

Kasvas kuu, kasvas kaksi,
 kasvas kortel kolmat kuuda,
 natukene neljatagi,

peale paari päeva kaks.
Eit läks aita vaatamaie:
kanast kasvasi inime,
sula Salme-neitsikene.

Salmel käisid kolmed kosjad,
viied-kuued viinakruusid,
saja seitsemel sõnumid:
üks oli Kuu, teine Päeva,
kolmas Tähti-poisikene.
Isa kutsus Kuulegi,
ema pakkus Päevalegi,
veli tänitas Tähele.

Tuli Kuu-poisikene
viiekümnel hobusel,
kuuekümmel kutsarilla.
Salme hüüdis aidastana,
kõneles kivikojasta:

„Ei mina, kuld, lähe Kuulegi,
hõbe ei ööde kuningalle!
Kuul on kuusi ametida:
korra kaob, teise kasvab,
korra kaob ta koguni;
vahel ta varagi tõuseb,
vahel tõuseb valge'essa,
vahel enne valge'eda;
korra tõuseb koidikulla,
korra enne koidikuda,
korra koidu keske'ella;
vahel päeva veerengulla,
vahel päeva tõusengulla,
vahel ta lõõrib lõune'elgi,
keerleb keskihommikulla;
vahel uputab uduje,
vahel peidab pilve'eie,
vahel ei käi kodugi.“

Tuli Päeva-poisikene
viiekümnel hobusel,
kuuekümmel kutsarilla.
Salme hüüdis kaugelt vastu:
„Ei mina, kuld, lähe Päevalegi,

hõbe ei pärgapealegi!
Päev teeb palju pahada,
Päeval viisi viisikesta:
palavasti paistab Päeva,
heledasti heidab Ilma.
Kui on hele heinaaega,
siis ta vihmada vihistab;
kui on kallis kaerakülvi,
rõõmus rukkilõigu aega,
siis ta põudada põristab,
kaerad nurmele kaotab,
linad liidab liivakulle,
odrad põllule põletab,
herne'ed vao vahele,
tatterad toa tahaje.“

Tuli Tähti, täisi meesi,
viiekümnel hobusel,
kuuekümmel kutsarilla.
Salme hüüdis aidastana,
ebemista heitis häälta:

„Talli vii Tähe hobune,
Tähe lauku latterie.
Andke ette heinasida,
kandke ette kaerasida,
peitke peenije linuje,
katke laia kanga'alla,
silmad siidije magama,
kabjad kaeraje lebama.“

Tähti tuppä kutsutie:
ette see ihutud lauda,
taha see tahutud seinä,
alla pinki pihlakane,
ette need road rohised,
peale pipparad paremad.
Ette see hõbeda kannu,
sisse see mõdu magusa;
all on meski, peal on vahtu,
keskel on õlut punane.
Ema aga Tähe palve'elle:

„Söö, Tähti, joo, Tähti,
joo, Tähti, ela, Tähti,
ela, Tähti, rõõmusasti!“

Tähti mõõkada täristas,
kulda helkuda helistas,
kannus-kardada kõristas;
ratsu rauda raksatasi:

„Ei taha süüa, ei taha juua!
Ei taha juua, memmekene!
Tooge mu oma tubaje,
saatke Salme põrandalle!“

Salme hüüdis aidastana,
kõneles kivikojasta,
üle õue hoone'esta:

„Peiukene, poisikene,
andsid aega kasvadessa,
anna aega ehtidessa.
Kaua ehib see isata,
kaua ehib see emata,
kaua vaene vöötelekse.
Ei ole eite ehtimassa,
vanemat valmistamassa;
külalaised ehitavad,
vanad naised valmistavad,
küla annab külma nõu,
rahvas raudse südame.“

Eit aga hüüdis nurgastana:
„Söö, Tähti, joo, Tähti,
joo, Tähti, rõõmusasti!“

Tähti kuulis, vastu kostis:
„Ma'p taha süüa, ma'p taha juua,
ma'p taha juua, memmekene“.
Eite kuulis, vastu kostis:
„Ehk tahad, marjuke, magada?“
Tähti varsti vastu kostis:
„Ma'p taha, marjuke, magada,
tooge mu oma tubaje,
kuldane Tähe kädeje,
hõbedane ette õue,
saatke Salme põrandalle!“

Salme kuulis, vastu kostis:
„Mari, mu madala neidu,
anna kõrval kõrge'embi,
too minu udune särki
peale see ihu ilusa,
tooge mu tohine särki,
too mu rukka roome kirja
peale see uduse särgi,
too vöö vaherpuu kirja,
too mu rätik räime kirja
peale see kirjava käikse,
too mu kuube kuldatoime!“

Toodi neiu siis tubaje,
saadi Salme põrandalle,
külaliste keske'elle,
pulmavõõraste vahele.
Pulmavõõrad vaatelesid,
külalised küsitelid:
„Kas see kuu on, või kas päeva,
ehk on ehatütar noori?“
Ei tund isa, ei tund ema,
ei tund veli, ei tund õde,
teda ju salakamberissa
murueit oli ehitanud,
metsapiigad palmitanud,
selga pannud udusärgi,
kaela kuldased kudrused,
peale pilvist paelasida,
kõige peale kastekuube,
päevapärgada päheje.

Risti tantsu tantsitie,
Viru tantsu veeretie,
Harju tantsu hakatie,
Järva tantsu jäetie,
oma tantsu hoietie.

Kui puhkus pulmapilli,
kui ju väsis õllekannu,
kui ju tantsijad tüdisid,
siis läks saani Salmekene,
tema kõrva Tähekene,

põlevpalge peiukene,
siravsilma kaasakene.

Salme aga hüüdis saanistagi,
pisarsilmilla pajatas,
kuldakeelil kuulutati:

„Ära pean mina minema,
ära pean hädasti minema,
ära häista rahva'ista,
paremaista paikadesta!

Pidu peab pärale jääma,
pulm peab jääma poolikulle,
õlled otsaje ujuma,
saidad saama kannikalle.

Jumalaga, isakene,
jää sa terveks, taadikene,
kes mind valjuil kätel kaitsid,
käredesti kasvatasi!

Jumalaga, emakene,
jää sina terveks, memmekene,
kes mind kalliks kasvatasi,
hellal rinnal imetasid,
üles tõtsid, hüpatasi,
maha panid, mängitasid,
suu juures suisutasid,
käsivarsil kiigutasid,
hellas hõlmas õõtsutasid!

Jumalaga, vennad väiksed,
keda enne kiigutasin,
käsivarsil viibutasin,
süles unne õõtsutasin!
Jumalaga, hellad õed,
sõtsed sõrmesuurukesed,
kelle kaasas üles kasvin,
seas suureks sirgunesin,
käokeseks kasvanesin!

Isakene, taadikene,
emakene, memmekene,
õekesed, õiekesed!
Ära pean mina minema,
linnukene, lendamaie,
tõusemaie tähtimaale.
Tuul teil toogu tervisida,
vihm teil viigu sõnumida,
kaste kurbust kuulutagu!“

Jäid siis nõmmed nuttemaie,
heinamaad halisemaie,
põllud silmi pühkimaie,
väljad vaikselt vaatamaie,
kuusik kurbust kustutama,
kaasik kabu kahetsema,
lepik lasta leinamaie.

38. UPPUNUD VEND.

Mul oli kolmi vennakesta:
ühe mina saatsin karjamaale,
teise saatsin marjamaale,
kolmanda Emajõe.

Vend tuli koju karjamaalta,
härjapullike eessa;
vend tuli koju marjamaalta,
marjakorvike käessa —
ei tulnud Emajõelta.

Mina venda otsimaie.
Otsin orud, otsin mäed,

otsin orud otsatumad,
otsin mäed määratumad.
Kes mu vastu või tuleksi?
Tuli Päeva pärnikline.
Mina Päeva teretama:
„Tere, Päeva pärnikline!
Kas sa nägid neiu venda?“
Päeva mõistis, jälle kostis:
„Ei mina näinud sinu venda.“

Läksin jälle tüki teeda,
tüki teeda, marga maada,

tuhat versta Turjamaada,
sada versta Saksamaada.
Kes mu vastu või tuleksi?
Tuli Kuu, kume kübara.
Mina Kuuda teretama:
„Tere, Kuu, kume kübara!
Kas sa nägid neiu venda?“
Kuu aga mõistis, jälle kostis:
„Ei mina näinud neiu venda.“

Läksin jälle tüki teeda,
tüki teeda, marga maada,
poole versta Poolamaada,
veidikese Venemaada,
tüki silda veel simasta.
Kes mu vastu või tuleksi?
Tuli Tähti, täisi meesi.
Mina Tähte teretama:
„Tere, Tähti, täisi meesi!
Kas sa nägid neiu venda
mere peale või minema,
turu peale või tulema,
luise lootsiku ninassa,
puise purje keske'ella?“

Tähti minulta küsima:
„Neiukene, noorekene,
pürgapea ilusakene,
misuke on sinu venda?“
Mina mõistan, jälle kosten:
„Kuusekoorest tal kübara,
kasekoorest kaabupaela.“
— „Oh sa väike vaenelapsi,
vend sul uppunud ojasse,
kaabu jäänud kalda'asse.
Neiukene, noorekene,
miks sa saadad venna vesile,
labidata laine'elle,
pilguta peale jõgeda!
Ei ole ojala oksa,
ei ole latva laine'ella,
kus su veli viskaks sõrmed,
kuldane küüned toetaks.“

Võtsin kaabu kalda'asta,
võtsin kaabu kaendelasse;
silmad vetta veeretasi,
kulmud kulda tilgutasi,
pale laskis laine'ida.

39. SÕJALAU.

Kesse tõi sõjasõnumi,
kesse vaakus vaenukeeli?
Harak tõi sõjasõnumi,
vares vaakus vaenukeeli.

Kesse tonkis toomingassa,
kesse kukkus kuusikussa,
kesse kohkuvalt kõneles?
Tiha tonkis toomingassa,
kägu kukkus kuusikussa,
kotkas kohkuvalt kõneles.

Kesse meilt sõdaje lähneb?
Kas läeb taati, kas läeb eite,
või läeb venda keskimine,

või läheb kõige noorem poega?
Ei läe eite, ei läe taati,
ei lähe venda keskimine,
ei lähe väimees vennikene.

Taati tukub ahju pealla,
eite vooni värtenalla;
õde õõtsub kätkiessa,
see tahab piimalla pidada,
noorel koorel kasvatada,
lehmavõilla võõrutada.
Väimees viibib kamberissa,
luku seitseme tagana,
kaheksandassa kojassa,

kuhu ei kuule kuke hääлта,
nõdra lapse nutu hääлта.

Isa pani liisku võttemaie:
liisk läks noore venna peale,
see siis sõlmiti sõdaje,
see siis värvati vägeje.

Vend läks välja vaatamaie,
aitaje läks ehtimaie.

Õde juurde õpetama:

„Vennakene, noorukene,
surmasärk pane selgajesi,
surmasukad jalgajesi,
kalmurätti kaelajesi,
koolukinda'ad kädeje.

Vennakene, noorukene,
kui sina sõdaje sõidad,
kui sa tormad tappeluie,
veered vaenuväljadelle,

ära sõida sõja edeje:
eessa on tuli punane;
ära sõida sõja tahaje:
tagana on suits sinine.
Keeruta keset sõdada,
sõida sõja keske'ella,
ligi lipukandijada.

Esimesed heidetakse,
tagumised tapetakse,
äärelised äiatakse,
servalised surmatakse,
keskmised koju tulevad.

Vennakene, noorukene,
kui hakkad koju tulema,
vaenuväljalta vajuma,
verepõllulta pagema,
sõjakeeru keske'elta,
vaenumõõkade vahelta —
ära tule siis merista teeda:
meri täis on meeste päida;
ära tule sa siis Narva kaudu:
Narva täis on naiste päida;

ära tule sa siis Koiva kaudu:
Koiva täis on koolupäida.
Sõida sa kohe koduje,
tule oma tehtud teeda,
kust isa on enne käinud,
enne käinud, jäljed jäänud.“

Vend läks sõitessa sõdaje,
peada väändessa vägeje.

Sõjassa oli seitse voota,
seitse voot, kaheksa kuuda.
Siis venda tuli koduje,
koduje tuli kauge'elta,
sõjasta, sõja sisesta,
sõjakeeru keske'elta,
vaenumõõkade vahelta
uhke'e hobuse kaasa,
sadulassa saksemassa,
kübaralla kõrge'ella,
ajas taadi õue peale,
ajas venna vainiulle:
„Kuule, kulla vennakene,
tule, tunne vennakesta,
sõjateede tallajada!“

Tuli välja veljekene,
tundenud ei vennakesta.

Ajas eide ukse ette:
„Emakene, eidekene,
tule välja, tunne poega,
sõjateede sõitajada,
vaenupeede tallajada,
kes tuli sõjast koduje,
vanemaida vaatamaie,
omaksida aitamaie.“

Tuli eit, ei tunnud poega.

Ajas õe õue pääle:
„Oh mu õrna õekene,
sõsar sõrmesuurukene,
taputilka tillukene!
Tule õue, tunne venda,
veljekesta, vennikesta,

kes tuli sõjast koduje,
sõjasta, sõja sisesta,
sõjakeeru keske'elta,
vaenumõõkade vahelta.“

Tuli välja õekene,
tuli välja, tundis venna.
Vend siis mõistis, kostis vastu:
„Oh mu õrna õekene,
sihvakas sõsarakene,
kust sa tundsid vennakese,
arvasid oma ainukese?“

Õde siis mõistis, vastu kostis:
„Oh mu hella veljekene,
veljekene, noorukene,
sealt ma tundsin vennakese:
sul on seljas surmasärki,
sul on kaelas kalmurätti,
sul jalassa surmasukad,
koolukinda'ad käessa —
sealt ma tundsin vennakese.
Vennakene, noorukene,
kust sa tundsid taadi õue,
arvasid isa aseme?“

Vend siis mõistis, vastu kostis:
„Õekene, õiekene,
sealt ma tundsin taadi õue,
arvasin isa aseme:
väravas oli verstasammas,
tänavas oli tunnikella,
kaevukoogud kollendasid,
vaskirakke'ed valusid.“

„Vennakene, noorukene,
räägi juttuda sõjasta,
lahinguist lase luguda:
kas sõjassa naine armas,
naine armas, kaasa kallis?“

Venda mõistis, jälle kostis:
„Õekene, õiekene,
saleda sõsarakene,
pese mu põsed porista,

pühi mu hobu higista,
hari mu saapa'ad savista,
mõse mu mõõkagi veresta:
siis saan juttuda sõjasta,
lahingust lasen luguda,
sõjas kuidas oldanekse,
lahinguida löödanekse,
sõjaleiba söödanekse.

Õekene, õiekene,
punapõski piigakene!
Sõjaleiba on sõmera,
vaenukakuke kareda.
Sõjassa ei naine armas,
naine armas, kaasa kallis.
Sõjas armas haljas mõõka,
kallis kangepea hobune.“

Sõsar vennalta küsima:
„Kas sõjassa meeste verda?“ —
„Oh mu neidu, sõstrasilma,
masajalgne maalikene!
Sõjas jõed jooksvad verda,
suitsini on venna verda,
sadulani saksa verda,
vöödeni on võõra verda.“

Sõsar vennalta küsima:
„Kas sõjassa meeste päida?“ —
„Oh minu neidu sõstrasilma,
nii sõjassa meeste päida,
kui on soossa mätta'ida!“

„Kas sõjassa sääreluida?“ —
„Nii sõjassa sääreluida,
kui on aias teiba'ida.“

„Kas sõjassa sõrmeluida?“ —
„Nii sõjassa sõrmeluida,
kui on roogusid rägassa!
Ära nõua, neitsikene,
ära piina, piigakene,
mis on sõda sünnitanud,
vaenuvanker veeretanud.“

40. HANEKARJANE.

Emakene, memmekene!
Muile annid muuda tööda,
minialle mitu tööda,
mulle tööda hõlbukesta:
haned hoida, kanad kaitsta,
lestajalad lepitada,
varvasjalad vaigistada.

Ajasin haned ojaje,
keerutin kanad kesale,
lestajalad lepikuie,
varvasjalad varvikuie,
laglekesed laine'ille;
ise itsin õmbelema,
ajasin uduhameta,
pilutasin peenta särki.
Panin pea paju nõjale,
uinusin mina magama.
Tuli kulli, kurja küüsi,
ajab mu haned ojasta,
keerutas kanad kesalta,
laglekesed laine'ilta,
varvasjalad varvikusta,
lestajalad lepikusta.

Läksin kurbana koduje,
tuskana toa edeje.
Kes tuli kurvalt küsima,
tusaselta teadustama?
Oma hella eidekene:
„Miks sa nutad, tütar noori?“
Mina mõistin, vastu kostin:
„Miks mina nutan, memmekene?
Muile annid muuda tööda,
minialle mitu tööda,
mulle tööda hõlbukesta:
haned hoida, kanad kaitsta,
lestajalad lepitada,
varvasjalad vaigistada.
Ajasin haned ojaje,

keerutin kanad kesale,
varvasjalad varvikuie,
lestajalad lepikuie;
ise itsin õmbelema,
ajasin uduhameta,
pilutasin peenta särki.
Panin pea paju nõjale,
uinusin mina magama.
Tuli kulli, kurja küüsi,
ajab mu haned ojasta,
keerutas kanad kesalta,
varvasjalad varvikusta,
lestajalad lepikusta.”

Ema mõistis, vastu kostis:
„Ole vaid, tütar noori!
Ma panen orjad otsimaie,
leivalapsed leidemaie.“
Mina siis mõistin, jälle kostin:
„Emakene, memmekene!
Ori otsib hooletusti,
leivalapsed laiska mööda.
Ma läen ise, tillukene,
mööda maad, madalukene.“

Läksin ise, tillukene,
mööda maad, madalukene.
Läksin mina tüki teeda,
läksin mõisa välja peale,
seal oli kümme kündijada,
ühiksa äestajada.

Küsisin ma kündijalta,
ei see kündija kõnelnud,
äestaja teinud häälta.

Võtin kündija kübara,
äestaja looga pealta,
küll siis kündija kõneles,
äestaja hästi rääkis:
„Neitsikene, noorekene!
Mine sa Meeri mõisa'aie,

sinnap su haned ajasid,
sinnap su kanad kadusid,
sinnap lagled lendaclid.“

Läksin Meeri mõisa'aie.
Tooli toodi allajeni
mu oma hanede luista;

lauda anneti edeje
mu kanade kontidesta;
peale pandi kaksi kannu,
mõlemad mõduda täisi
minu laglede veresta.

41. KITS JA HUNT.

Kits läks kiideldes mäele,
hunt läks hoobeldes järele:
„Tule mulle, kitsekene,
ma teen uued ummiskingad,
peale seon siidirihmad,
alla apsatid punased.“

Lind aga laulis lepikuska:

„Ära usu, kitsekene,
ära usu hundi juttu:
hundilla on hullud jutud,
karulla kõned kavalad.
Oma nahk on ummiskingad,
sooled peale siidirihmad,
veri alla apsatimed.“

Eesti rahvalaulu keel, värss, stiil ja sisu.

1. Rahvalaulu keel.

Rahvalaulu viljelemine ulatub kaugesse minevikku. Seetõttu on rahvalaulu keeles säilinud hulk vanu keelendeid ja vorme, mida tänapäeva keel enam ei tarvita.

Neist erinevustest on tähtsamad:

a) K ä ä n a m i s e a l a l.

1. Nimetava käände lõpul esineb v o k a a l.

Hüüa vastu, hiisi suuri (= suur hiis),
laula vastu, laasi laia (= lai laas).

2. Osastava käände lõpuks on -da või -ta.

Kes toob muldaje õluta (= õlut),
haudaje sealihada (= sealiha).

3. Sisseütleva lõpuks on -je või -ie.

Läheb teiseje taluje (= teise tallu).
Juust saab siidie siduda (= siidisse).

4. Seesütleva, seestütleva, alalütleva ja alaltütleva lõpul esi-
neb v o k a a l.

Lood olen võtnud lutsu suusta (= suust),
paremailta lauludelta.
Suuresa sõjassa.

5. Saava käände lõpuks on **-ksi**.

Peate süüda suuremaks,
keelta kulda kallimaksi.

6. Käändelõpu eel esineb teatavais sõnus kahekordne vokaal
a'a, e'e, i'i.

Kaunis laulda kaste'ella.

b) Pööramise alal.

1. Kindla kõneviisi oleviku ainsuse III isikus esineb **-b** ase-
mel **-kse**.

2. Esineb **ne**-tunnusega kahtlev kõneviis (**ne**-potentsiaal).

3. Sageli need kaks tunnust liituvad, esinedes samuti oleviku
III isiku lõpu **-b** asemel.

Kuhu hääli kuulunekse.

4. ma-tegevusnime lõpuks on **-maie**.

Kui mina hakkan laulemaie (= laulma),
laulemaie, laskemaie (= laskma).

5. Umbisikulise tegumoe mineviku lõpuks on **-tie** või **-die**.

Mis mind siia oodatie (= oodati),
üle välja hüüetie (= hüüti).

6. Vahevokaali püsimine teatavais sõnus.

Kuni heinad niitemata (= niitmata).

7. Sageli esineb **i**-minevik.

Küla naised naerid minda (= naersid),
küla tüttered teotid (= teotasid).

c) Muid keelelisi erinevusi.

1. Possessiivsufiksitate tarvitamine: **-ni** (= minu), **-si** (= sinu),
-sa või **-na** (= tema).

Rõõmu räti nurgassani (= minu räti nurgas).
Mina hulgun uksillasi (= sinu ustel).

2. Kaasaütleva käände lõpu -ga asemel tarvitatakse -lla.
Kütan ahjud halgudella (= halgudega).
3. Keskvõrde tunnuseks on -mbi.
Suurembi sõjassa surra (= suurem),
vägevambi võitelussa (= vägevam).

2. Rahvalaulu värss.

Eesti rahvalaulu värss koosneb neljast trohheilisest värsijalast.

Lii-gu, | lin-nu | kee-le- | ke-ne.

Sellest üldreeglist on kolm tähtsamat erandit:

1. Esimeses värsijalas esineb kolm või koguni neli silpi.
Oh se-da | hea-da | hää-le- | kes-ta.
2. Harukordadel esineb ka värssi keskel rohkem silpe.
Nur-gad | nu-tid, | et o-len | noo-ri.
3. Kahe silbi asemel võib esineda üks silp.
Te-gi | ku'u, | te-gi | kak-si.

Eesti rahvaluules esineb värssi, kus värsirõhud satuvad kokku sõnarõhkudega, kuid mõningais värssides sõnarõhk satub värsirõhutule silbile.

Sõna- ja värsirõhk satuvad ühte:

Kau-nis | laul-da | kas-te- | el-la.

Sõna- ja värsirõhk ei satu ühte (3. värsijalas):

Ar-mas | hal-lal- | la kõ- | nel-da.

Kui rahvalaulu loeme nii, et arvestame värsirõhku, siis see-sugust lugemist nimetatakse skandeerimiseks. Skandeerimine on eesti rahvalauludele iseloomustav joon, mis on tekkinud sellest, et ehtsat rahvalaulu ei loetud tavaliselt, vaid pool lauldes, „leelotades“. Skandeerimine annab rahvalaulule erilise musikaalsuse ja ilu. Skandeerival lugemisel tuleb tähele panna, et värsirõhulisi silpe ei hääldataks pikalt, vaid tagasihoidliku, vaevu märgatava rõhutamisega.

3. Rahvalaulu stiililised iseärasused.

Eesti rahvalaulu iseloomustavaks jooneks on lõppriimide puudumine. Kui see mõnikord esineb, siis kannab see ainult juhuslikku iseloomu.

Oluliseks jooneks on alliteratsiooni, s. o. ühe ja sama konsonandiga algavate sõnade tarvitamine värsis.

Ei ole taudi tappemista,
valuwoodi vaevamista,
surmasängi soigumista,
pikalista piinamista,
kauasta kidunemista.

Niisama ohtrasti esineb ka *assonants* — ühe ja sama vokaali kordumine I silbis.

Helise, helise, metsa,
kõmise, kõmise, kõrbi.

Iseloomustavaks stiililiseks võtteks on *parallelism e. mõtteriim* — ühe ja sama mõtte kordamine eri sõnastusega.

Kes toob muldaje õluta,
haudaje haneosada,
liivaje sealihada,
kalmule kanamuneda,
kabelie keedukalja.

Vahel korduvad rahvalaulus pikemadki värsiosad. Tavaliselt jutustatakse teatavat juhtumust või episoodi kolm korda ühes ja samas sõnastuses. Seesuguseid rahvalaule nimetatakse *korduslauludeks*. Korduslaul on näiteks „Kari kadund“.

4. Rahvalaulude sisu.

Eesti rahvalaul on valdavas osas lüürilist ja kirjeldavat laadi. Pikemat jutustavat luulet esineb võrdlemisi kasinalt. Meeleolult on eesti rahvalaul nukratooniline ning kurb, nagu seda oli kogu meie rahva minevik, mil laulud loodi. Sageli kohtame neis õpetlikku tooni, milles avaldub rahva suur elutarkus. Laulude teemaks on kõik see, millega talurahvas oma igapäevases elus kokku puu-

tus. Lauludesse valas ta oma kurbused ja rõõmud, igatsused ja lõbustused, perekonnaelu ja sündmused, nagu kosjad, pulmad ja perekonna liikmete vahekorrad, leskede ja orbude raske elu, tööorjade ja sulaste ränga orjatöö ohkamised ning pilke ja viha oma sundijate, mõisnike ja kubjaste vastu. Suur hulk laule on pühendatud laulu võimule ja ilule ja need on oma mõtteilt ja kujundeilt tõelised kõrged kunstitooted. Rahvalaulude sisu on niivõrd mitmealgeline, et temas peegelduvad kogu meie rahva läinud aegade mõtted ja tunded.

Rahvalaulude trükkitoimetamine.

Esimesed märkmed ja ülestähendused eesti rahvalauludest pärinevad XVII sajandist. A. 1632 kirjeldab F. Menius laulude ettekandmist ja esitab ühe eesti pulmalaulu refrääni viisi „Kasie, kasie Kanneken“. Kelchikroonikas ilmus 1695. a. rahvalaul „Jörru! Jörru! jooks Ma tullen?“ (Jüri! Jüri! Juba ma tulen“). Järgmine trükitud rahvalaul — „Tule tenne Titerken“ („Tule siia, tütreke“) — on avaldatud Brandi reisikirjelduses a. 1702.

Saksa folkloristi Joh. Gottfr. Herderi palvel kirjutas Põltsamaa pastor A. W. Hupel kaheksa eesti rahvalaulu üles. Seejärel kirjutas sakslane Christian Schlegel pikema ülevaate eesti rahvalauludest ja avaldas selle kolmeteistkümne rahvalauluga trükis.

Kõige innukamaks rahvalaulude kogujaks XIX sajandi algupoolel oli Kadrina kirikuõpetaja A. F. J. Knüpffer, kes üle 600 rahvalaulu üles kirjutas. Osa Knüpfferi kogutud laule avaldas A. H. Neus raamatus „Estnische Volkslieder“ („Eesti rahvalaulud“) a. 1850—52 kolmes köites, mis on esimeseks eesti rahvalaulude valimikuks.

XIX sajandi teisel poolel hakkasid eestlased ise oma rahvalaule kirja panema. Kreuzwald kogus peamiselt neid rahvalaule, mis olid seoses Kalevipoja-lugudega. Jakob Hurda toimetusel ilmus „Vanakannel“ I ja II (a. 1875 ja 1886), mis sisaldas Põlva ja Kolga-Jaani rahvalaule. Keeleteadlane Mihkel Veske andis välja valimiku Virumaa laule „Eesti rahvalaulud“ I ja II (a. 1879 ja 1883). Neid rahvalaule on peetud parimaiks oma keelise ja värsilise ilu poolest.

Eesti kogukamate ja väärtuslikumate rahvalaulude valimike hulka kuuluvad J. Hurda „Setukeste laulud“ I, II ja III (1904—07) ja „Eesti rahvalaulud dr. Jakob Hurda ja teiste kogudest“ I—II (1926 ja 1930). Viimane raamat ilmus rahvaluule eriteadlaste toimetusel.

Rahvalaule on Eestis rohkesti üles kirjutatud. Jakob Hurda kogu sisaldab üksi üle 47.000 rahvalaulu. Kogusummas leidis Eesti Rahvaluule Arhiivis 1932. a. algul 233.634 rahvalaulu ja -mängu.

Eesti rahvajutud.

Rahvajutud, mille all mõeldakse kõiki jutukujulisi rahvaluuletooteid, liigitatakse muinasjuttudeks ja muistendeiks.

Muinasjutud põhinevad rahva vabal fantaasial ja nad pole seotud mingi kindla koha ega ajaga. Reaalsed sündmused avalduvad muinasjuttudes liialdatud ja moonutatud kujul. Harilikult toimub muinasjuttude tegevustik kauges minevikus („muiste“, „kord“) ja nende tegelased jäävad lähemalt määramatuks („üks vaenelaps“, „keegi mölder“).

Tähtsamaid muinasjuttude liike on: looma-, nõidus- ja novellilaadilised muinasjutud. Samuti kuuluvad muinasjuttude hulka naljandid.

Eesti muinasjutud, nagu teiste rahvaste omadki, on tugeva rahvusvahelise ilmega. Arvatakse, et muinasjutud tekkisid endistes kultuurikeskustes — Idamaal (eriti Indias), Ida- ja Lääne-Euroopas, kust nad valgusid igasse ilmakaarde. Eestisse levisid muinasjutud peamiselt Saksast, Venest ja Skandinaaviast.

Muistendite all mõistetakse tõepärase sisuga lugusid, mis on seotud kindla koha, aja või isikuga. Olles lähedases seoses teatava maa ajalooliste isikute ja kohtadega, ei levi muistendid nii hõlpsasti teistesse maadesse kui muinasjutud.

Eesti muistendeist on tuntumad: tekke-, seletus- ja ajaloolised muistendid. Ühtlasi väärivad tähelepanu muistendid vägilastest, libahuntidest ja haldjaist.

Rahvajuttude väljendusviis on lihtne, tavaline ja rahvapärane. Enamasti kasutatakse eesti rahvajuttudes nud-lõpulisi pöördmuuteid, s. o. kaudset jutustamisvormi. Lihtsust võib märgata ka rahvajuttude kompositsioonis. Siin esineb vähe tegelasi ja sündmusi.

Muinasjuttude tegelastest on iseloomulikud kontrastsed tüübid: rikas ja vaene, tõi ja vale jne. Mõnikord moodustavad tegelased üksteisega kolmnurga, näit. perenaine, talutütar ja vaenelaps. Harilikult mainitakse muinasjutu lõpul tegelaste kohta: „Kui

nad veel surnud pole, siis elavad nad veel tänapäevalgi õnnelikku elu edasi.“

Eesti rahvajutte hakati trükis avaldama XIX sajandi algul. A. 1806 ilmus trükis muistend „E m u j ä r v“. Esimese rahvajutukogu andis välja Kreutzwald a. 1865 pealkirjaga „E e s t i r a h v a E n n e m u i s t e s e d J u t u d“. Selleks sai ta õhutust saksa muinasjuttude kogujailt ja autoreilt vennakseilt Grimmidelt. Kreutzwaldi rahvajutud pole täiesti rahvaomased. Kirjanik on neid trükkitoimetamisel täiendanud ja nende väljendusviisi muutnud. Rahvapäraseid muinasjutte ja muistendeid sisaldavad J. K u n d e r i „Eesti muinasjutud“ (1885) ja J. J õ g e v e r i „Eesti muinasjutud“ (1915).

Eesti Rahvaluule Arhiivis leidus 1932. a. algul kogusummas 55.294 rahvajuttu. Kõige rohkem on rahvajutte kogunud ja trükki toimetanud M. J. E i s e n.

I. Loomamuinasjutte.

Loomamuinasjuttudes esinevad peategelastena loomad, linnud, putukad jt. Enamasti areneb sündmustik loomade endi vahel. Tuntuimaiks kujudeks on h u n t, r e b a n e ja k a r u. Rebast kujutatakse harilikult kavalana ning arukana, hunti ja karu rumalana ning tugevana. Loomamuinasjuttudes osutatakse, et kehaline jõud peab alistuma vaimsele üleolekule. Eesti loomamuinasjuttudest väärivad erilist tähelepanu l o o m a d e k õ n e l u s e d ja h ä ä l i t s u s e d, millega nad iseennast iseloomustavad.

1. Rebane, hunt ja jänes.

Külmal talve-ajal hulkunud äranälginud rebane metsa mööda ümber ja otsinud toidust. Viimaks olnud tal metsa risti ja põiki läbi käidud, kuid ikkagi pole ta leidnud ainustki suutäit nälja kustutuseks. Siis juhtunud ta kogemata ühe tee äärde ja näinud eemalt meest kalakoormaga tulevat. Rebasel kohe hea nõu peetud. Ta heitnud tee äärde maha ja teinud, nagu oleks surnud.

Mees jõudnud varsti sinna, kus rebane maas olnud. Kohe pidanud ta hobuse kinni, tõstnud rebase kalakoorma otsa ja ütelnud:

„Reinuvader-vennike lõppenud siia tee äärde ära, alles päris soe teine. Kui koju saan, küll siis eidel on hea meel: suur koorem kalu ja ilus rebasenahk veel pealekauba. Sellest nahast saab eide kasukale tore krae.“ Nii üteldes istunud ta ise jälle koorma otsa tagasi ja andnud hobusele piitsa: rebane jäänud talle selja taha.

Varsti tundnud rebane, et ta seisukord on päris julge. Teinud silmad lahti ja hakanud koormast kalu maha poetama. Kui suurem osa kalakoormast maha loobitud, hüpanud rebane ise ka mehe selja tagant maha ja hakanud kalu kokku korjama. — Mees aga sõitnud ikka röömsa meelega edasi ega ole rebase kelmust sugugi märganud. Kodus olnud muidugi ehmatuse suur, kui leidnud, et kalad koormast kadunud ja rebane samuti.

Kui rebane metsas kalu söönud, tulnud hunt juurde ja ütelnud: „Anna mulle ka kalu!“

Rebane kostnud: „Püüa ise!“

Hunt: „Aga ma ei oska.“

Rebane: „Küll ma õpetan!“

Hunt: „Ole hea mees ja õpeta!“

Rebane: „Tule minu järel, lähme jõe äärde!“

Rebane viinud hundi jõe ühe jäässe raiutud veevõtmise augu juurde ja ütelnud: „Pista siia saba sisse ja oota, kuni kalad sabasse kinni hakkavad.“ Hunt kükitanud augu kohale ja pistnud saba vette. Oodanud niimoodi tüki aega ja küsinud siis rebaselt: „Kas nüüd tõmban saba veest välja?“ — Rebane ütelnud: „Ei veel! enne kui sabaots raske on.“ Hunt jäänud sellega rahule ja kükitanud edasi.

Tüki aja pärast hunt küsinud jälle, kas võib saba välja tõmmata, kuid rebane pole lubanud. Viimaks hunt pistnud kisendama: „Ai-ai! külm võtab mu saba ära, ma ei või enam olla!“ — Rebane ütelnud: „Eks sa tõmba siis peale, nüüd on kalad otsas!“ — Hunt tõmmanud, kuid pole saba kätte saanud, sest see olnud vette kinni külmunud. — „Tõmba, tõmba!“ hüüdnud rebane. „Sul on palju kalu saba otsas.“ — Hunt rebinud nüüd kõigest väest, kuid saba pole siiski järele andnud. Seepeale ütelnud rebane: „Oota natuke, ma lähen kutsun külast abi, kes aitavad su kalanooda välja tõmmata!“

Nüüd joosnud rebane naerdes ühe lähedase talu poole. Seal teinud ta õuel suurt kära, nii et pererahvas välja tulnud. Rebane põgenenud jõe poole, talurahvas teivaste ja kaigastega järele. Jõe lähedal keeranud rebane põõsaste vahele, tagaajajad aga leidnud

jääaugul istuva hundi ja hakanud sellele hoope jagama. Suures hädas võtnud hunt viimse jõu kokku ja tõmmanud enda lahti, pääsedes põgenema verise sabajuurikaga. Saba aga jäänud jäässe.

Samal ajal kui hunti vemmeldatud, läinud rebane teist teed kaudu talu juurde tagasi, pugunud kanakuuri ja murdnud ära mitu kana. Sellejärel läinud veel talu piimakambrisse, joonud seal heale kõhutäiele tubli janu koort peale ning määrinud oma peagi koorega kokku. Täissöönuna ja rõõmsameelsena läinud ta otsima haiget hunti.

Hunt oianud põõsa taga. Rebane teinud ennast ka lonkama ja oigama. Hunt küsinud: „Mis sul viga, vennas? — Kui sa ära läksid, sain ma tagajärel kolkida. Ei saanud ainust kalapoegagi ja oma sabast jäin ka veel ilma. Oeh!“

Seda kuuldes teinud rebane endale hädise näo, ohanud ja ütelnud: „Kallis naaber, minu lugu oli veelgi halvem! Läksin sulle abi tooma, kuid saadeti mulle koerad kallale ja anti kaigastega pähe. Vaata, mu pea on nüüd kõik puru ja mädane!“ Seejuures näitas rebane oma koorest pead. „Kõige halvem on veel see, et üle aia hüpates komistasin ja murdsin jalaluu. Suure vaevaga komberdasin siia. Kuidas edasi saan, seda küll ei tea.“

Rebase kaebamist kuuldes läinud haige hundi süda päris haledaks ja ta ütelnud: „Sinu lugu, naaber, on palju pahem kui minu lugu: sinul pea purumädane, aga mul terve; sul jalaluu katki, aga mul jalad terved; mul on küll saba ära ja muhud peas, kuid võin sellegipärast omal jalal edasi saada, mida sina ei või. — Roni siis, naaber, mu kukile, ma viin su metsa tagasi. Seal võime oma vaenlaste eest pisut julgemad olla.“ Seda pole rebane lasknud endale kahte korda ütelda, vaid roninud kohe hundi turjale. Haige hunt tassinud rebase suure vaevaga metsa.

Seal tulnud neile jänes vastu. Jänes pärima: „Kust tulete?“ Hunt jutustanud ära, kus nad käinud ja mis neil juhtunud. Seda kuuldes läinud jäneselgi süda haledaks ja ta ütelnud osavõtlikult: „Ma tahan sind, reinuvader, kanda aidata, et ennem koju saaksid.“ Nõnda üteldes võtnud jänes rebase saba enda kanda ja rong liikunud edasi.

Hundi turjal olles naernud rebane iseeneses ja urisenud poolkuuldava häälega: „Tõbine kannab tervet! Tõbine kannab tervet!“ Hunt ja jänes pärima: „Mis sa rääkisid?“

Rebane: „Ütlesin: mu kõht tühi ja valu suur!“

Jänes: „Pole viga, sõber, ma võin sulle süüa muretseda. Näe,

teed mööda tuleb naine, saiakorv käes. Ma katsun ta käest saiad üle lüüa!“ Nõnda üteldes lipanud jänes tee äärde, viskunud sinna pikali maha ja teinud enda surnuks.

Naine tulnud, näinud jänest maas, mõtelnud selle surnud olevat ja tahtnud korvi panna. Kuid jänes pannud ta käte vahelt plehku. Sellest naine ehmunud, pillanud saiakorvi käest maha. Nüüd tulnud hunt, haaranud saiakorvi ja joosnud sellega eemal ootava rebase juurde. Rebane teinud: „Sst, sst!“ — Hunt pärima: „Mis sul viga on?“ — Rebane valetanud: „Kütt tuleb, püss seljas, — mis nüüd saab?!“

Kui hunt ja jänes kuulnud, et kütt tuleb, lasknud nad kohe jalga ja kadunud varsti metsa vahele. Rebane ise jäänud aga saiakorvi juurde paigale. Ta vaadanud ärapägenejaile naerdes järele, söönud siis naise käest saadud korvitäie saiu kõhutäiele kaaneks peale, läinud oma koopasse ja heitnud rahulikult magama.

2. Neli vana kodulooma.

Ühel peremehel oli valge hobune, kes teda juba kakskümmend viis aastat oli teeninud kõige hoole ja usinusega. Kuid nüüd oli ta jäänud vanaks ja vigaseks, ei jõudnud enam künda ega suutnud sõita. Seepärast võttis peremees tal rauad alt ära, ajas ta väravast välja ja ütles: „Mine nüüd ise endale toidust otsima, mina ei saa sind enam tarvitada!“ Viimast korda, ehk küll kurva meelega, pidi vana tööloom oma peremehe sõna kuulama ja õuest välja astuma.

Teed mööda edasi minnes leidis ta ühe vana koera nukrameelselt ja aegamisi edasi astuvat. Küsis: „Miks sa, vana sõber, nii nukker oled?“ — Koer vastas: „Peremees ajas mu kodunt välja, sest ma ei kuule ega näe enam hästi, ei suuda enam maja valvata.“ — „Noh, lähme siis üheskoos teenistust ja toitu otsima,“ ütles hobune, „mul sihukesamane lugu käes.“ Rändasid kahekesi edasi.

Ühe õuevärava juures nägid nad vana kassi ja küsisid: „Mis sul viga on, et nii murelik oled?“ Kass vastas: „Ma ei jõua enam hiiri püüda, seepärast ajas peremees mu ära.“ — „Tule kaasa,“ ütles koer, „mul sihukesamane lugu käes.“ Läksid edasi kolmekesi.

Siis jõudsid nad kuhugi külavärvasse, nägid kukke värava poole tulevat ja küsisid: „Mispärast sa nii kurb oled?“ Kukk kostis: „Mind aeti ära, sest ma olen vanaks jäänud, ei oska enam õigel ajal laulda ega töörahvast äratada.“ — „Tule ühes minuga,“ ütles kass, „mul sihukesamane lugu käes.“

Läksid teed mööda edasi ja pidasid aru, mis nüüd ette võtta. „Lähme Saksamaale lauljateks,“ ütles kukk. — „Ah mis,“ vaidles hobune vastu, „parem ikka siin maal edasi olla. Lähme otsime, võib olla, et mõnes kohas leidub üsna head rohumaad.“ Teised olid ka sellega nõus ja mindigi edasi.

Õhtuks jõudsid nad suurde metsa. Ilm läks väga pimedaks ja väsinud rändajad ei leidnud ühtki ulualust, kuhu oleksid võinud jääda öömajale. Teised käskisid siis kukke ühe kõrge puu otsa lennata ja vaadata, kas kusagilt tuld paistab. Kukk lendas kõrge puu otsa, tegi seal tiivastega patadi-patadi, laulis „kukeleegu!“ ja ütles, et ta näeb üht tuld. Hakkasid siis kõik tule suunas edasi rühkima.

Kui veel tükk maad oli rännatud, jõudsid nad viimaks välja suure maja ette. Majast paistis küll tulevalgust, kuid et aknad olid päratu kõrges, ei ulatanud nad mitte nägema, mis seal sees oli. Akna kohal oli puuriit. Et aknast sisse vaadata, ronis hobune puuriida otsa, koer hobuse selga, kass koera selga ja kukk kassi selga. Kui kukk parajasti kaela sirutas, et paremini näha, kukkus puuriit ümber ja niisuguse hooga vastu seina, et aknad langesid eest ära. Seepeale oli majas kuulda suurt müdinat ja madinat, nagu oleks seal suur hulk inimesi ümber joosnud. Kui kõik jälle vaikseks jäi, läksid loomad majasse sisse.

Sealt leidsid nad keset tuba suure söögilaua, kaetud kõik-suguste roogadega. Muudkui võta ja söö! — Kui kõigil olid kehad kinnitatud, hakati nõu pidama, mis edaspidi peale hakata. „Nagu näha,“ seletas koer, „see maja on otse meie tarvis tühjaks jäetud, sest ega siis muidu siit majarahvas oleks ära läinud. Me oleme kõik vanad ja eluaja majatalitusega harjunud, mis meil siis viga siin omapead peremehed olla? Läheme igaüks oma tuttava koha peale, ehk tuleb päevavalgega mõni targemgi nõu.“ Koera nõu arvati heaks ja igaüks läks endale aset otsima. Hobune läks rehalasse, kust leidis häid ristikheinu, koer heitis pikali ukse ette, kass läks leele sooja tuha peale ja kukk lendas üles lakka.

Kuid selle metsamaja elanikud olid mõrtsukad. Kui äkitselt löödi kõva hoop vastu seina, arvasid nad kinnivõtjaid tulevat, kokkusid ära ja jooksid metsa peitu. Kui aga maja uuesti vaikseks jäi, saatsid nad ühe julgema mehe järele vaatama, palju neid kinnivõtjaid seal on. Koer magas küll ukse ees, kuid et ta juba kodust oli halva kuulmise pärast saanud hundipassi, ei kuulnud ta nüüdki võõra tulekut. Nii pääses mõrtsukas tупpa. Ahju ees hiil-

gasid kassi silmad. Mõrtsukas arvas, et need on tulesööed, ja läks puhuma, et pirdu põlema süüdata. Kuid hiirekuningas kargas talle ninasse kinni. Mõrtsukas pistis kisendama ja hüppas üle ukse rehalasse. Tahtis sealt võtta puuhalu ja „kurjategijale“ pähe anda, kuid pimedas haaras pihku hobuse tagumise jala. Hobune virutas talle paar tugevat matsu vastu rindu. Sai ta vaevalt rehala väravast välja, kui koer, kes selle madina peale oli ärganud, kargas talle sääride kinni. Ja kukk hõikas lakas „kukeleegu!“, mis mõrtsukale kostis „too ta siia!“. Polnud siis mehikesel muud, kui pistis metsa nii kiiresti, kui jalad vähegi andsid.

Kui ta jõudis oma kaaslaste juurde, kurtis ta neile: „Ei ole meil enam võimalik sinna majasse elama minna — seal on püsti põrgulised sees!“ Ja jutustas oma peksasaamisest ja näitas neile oma haavu. Siis ütles nende peamees: „Kui seal niisugused sandid lood on, siis on meie tagasiminekuks muidugi võimatu. Võtame oma asjad kokku ja lähme otsime endile uue asukoha!“ Nii nad siis tegidki ja läksid sealt kaugele ära. Kuid hobune, koer, kass ja kukk pidasid seal majas rahulikke vanaduspäevi kuni oma surmani.

3. Kalkun ja hani.

Kalkun ja hani olnud kahekesi väljal. Rebane tulnud metsast. Hani hüüdnud: „Ta, ta, ta tuleb!“ Kalkun ütelnud: „Tulgu, tulgu! Tulgu, tulgu!“ Hani hüüdnud veel korra hoiatavalt: „Ta, ta tuleb!“ ja pistnud lendu. Kalkun kostnud jälle: „Tulgu, tulgu! Tulgu, tulgu!“ Ja rebane haaranud kalkuni kinni.

II. Nõidusmuinasjutte.

Nõidusmuinasjutte iseloomustab üleloomulikkus. Siin esinevad üleloomulikud sündmused, üleloomulikud aitajad ja vastased, üleloomulikud ülesanded jne. Nõidusmuinasjuttudes püüdis rahvas vabaneda raskest olukorrast ja vähimalt mõttekujutuseski teostada oma lootusi ning unistusi. Rahvusvahelise populaarsusega on laste nõidusmuinasjutud „Lumi-valguke“ ja „Punamütsike“.

4. Tõsi ja vale.

Tõsi ja Vale läksid reisima, võtsid oma leivakoti kaasa. Algu-
ses sõi kumbki oma kotist, aga viimaks Vale ütles Tõele: „Sööme
sinu leivakoti tühjaks, siis ühte on kergem kanda.“ Söönudki teise
leivakoti tühjaks.

Käinud mitu päeva, ei olevat ikka tööd leidnud. Tõsi hakkab
rääkima: „Anna oma leivakotist mulle ka süüa!“ Ühe korra and-
nud, rohkem mitte, sest see saab ka tühjaks, kust me siis võtame.
Viimaks ütelnud Vale: „Anna, ma torkan su silma peast välja,
siis annan selle eest süüa!“ Tõsi vastanud: „Hea küll, ühe silma-
ga võib elada, aga tühja kõhuga ei või.“ Lasknud oma silma välja
torgata ja saanud süüa.

Lähevad jälle, kõhud tühjad, kusagilt tööd ei leia. Vale sõna-
nud: „Anna, ma torkan su teise silma ka välja, siis sööme seltsis
leivakoti tühjaks!“ Teine vastanud: „Tõsi ta on küll, nälga ei
maksa ka surra.“ Teine torganud kohe ta silma välja.

Läinud edasi, leidnud surnuaia. Vale võtnud Tõe, viinud sinna
surnuaiale, lasknud ta sinna lahti ja läinud ise minema. Teine kar-
junud seal pimedast peast. Lähedalt paistnud linn, Vale läinud
sinna, et eks seal ikka tööd leia.

Olnud hommikune koiduaeg, teine vaevelnud surnuaias, silmad
valutanud. Siis tulnud harakad, varesed ja rongad sinna kokku,
rääkinud omavahel: „Ega sa tea, mis mina tean?“ Teine jälle
vastu: „Ega sa tea, mis mina tean?“ Harakas ütelnud viimaks: „Te
olete ka targad — seal on pime, te ei tea, kuidas ta silmad terveks
saavad, aga mina tean.“ Vares vastanud: „Ma tean, ma tean, seal
ligidal on ühe nõia haud.“ Ronk ütelnud: „Kus kohas?“ Harakas
vastanud: „Täräh, kolm käsisüllda edasi mõõta põhja poole, seal
see haud on. Haul on rauatükke, kraapigu pime nendega mulda,
hõõrugu siis silmi, ja ta saabki nägijaks!“

Linnud kõnelnud edasi: „Mis te veel teate?“ Vares ütelnud:
„Ma tean, ma tean!“ Ronk küsinud: „Mis sa siis tead?“ — „Lin-
nas on suur veepuudus, nad ei tea, kuidas vett saada. Aga ma
tean!“

Pime mõõtnud kolm käsisüllda endast edasi, leidnud rauatüki ja
hõõrunud silmi. Vares ütelnud: „Vaata, vaata, juba leidis!“ Mees
nühkinud silmi ja juba hakanud valgust nägema. Harakas ütelnud:
„Eks see pime saagi nägijaks. Te teete nii kõik targaks, linn saab
vett ka viimaks!“ Vares ütelnud: „Jah saab, jah saab! Võetagu see

suur kivi, mis linna keskel asetseb, lõhutagu puruks, ja vett saab tervele linnale, jääb järelegi veel.“ Siis läinud kõik linnud kiik-kaak puu otsast minema.

Mees parandanud oma silmi, hakanud juba nägema. Näinud linna, läinud ka sinna. Läinud alguses kerjusena, kõik andnud talle süüa. Tahtnud juua ka saada, aga vett ei ole, ei saa anda. Ta leidnud sealt ühed kaevutegijad, ütelnud neile: „Mis te ilmaaegu vaeva näete — kerge vaevaga võite vett saada, kui ma õpetan.“ Tööjuhataja küsinud: „Mismoodi saab vett?“ Kerjus viinud mehe sinna kivi juurde ja ütelnud: „Lõhkuge see kivi ära, siit saab vett!“ — „Kui see nii peaks olema, siis saad selle eest mitu tuhat seeklit, mida linn on lubanud tasuks anda.“ — „Tehke proovi!“

Lõhkunud selle kivi ära, ja vett tulnud nii kui kaljust. Tehtud suured rennid ja jõed, pandud igale poole vesi jooksuma, linnal olnud vett küllalt. Mehele antud palju kulda ja hõbedat, tassinud leivakotiga, saanud üsna kanda. Linnal aga ilus selge vesi käes.

Siis ta tulnud sealt linnast tagasi, võtnud endale linnast toitu ka juurde. Läinud jälle sinna surnuaeda, maganud seal. Vale tulnud ka sinna, nälg ajanud linnast välja. Tõsi rääkinud talle oma loo, kuidas ta rikkaks saanud: linnud õpetanud teda. Ootavad siis veel linde. Vale tahab ka rikkaks saada. Ta ütelnud Tõele: „Torka sa minu silmad ka välja, ega nad muidu õpeta!“

Teisel hommikul tulnudki need linnud jälle sinna, hakanud isekeskis aru pidama. Harakas ütelnud: „Mis te jälle teisi targaks teete, teisel nüüd silmad peas ja linnal vett küllalt! Kaak-kaak, mis me enam õpetame, las ta olla veriste silmadega seal, miks ta teisel silmad välja torkis!“

Vaat siis — tõsi tõuseb ja vale vajub.

5. Rikka ja vaese mehe õnn.

Kord vanasti elanud kaks peremeest ligistikku, nii kui üleaedsed kunagi. Üks olnud rikas, teine vaene. Vaene peremees olnud juba hoolikas hommikul ja väljas vara enne valget. Rikas teinud küll ka tööd, aga ikka hooletumalt kui vaene.

Kord teinud vaene peremees kütist ja külvanud pärast odrad sellele maale. Läinud siis öösi põllule kõndima, nagu veidi meelelahutuseks ja kurbuse kergendamiseks. Korraga näeb ta oma odra-

põllul suurt meest, kes korjab mahakülvatud odrateri. Ruttu astub ta selle terakorjaja juurde ja küsib: „Kes sa oled, kas kurat või inimene?“

„Mina ei ole kurat ega inimene,“ vastab teine. — „Kes sa siis oled?“ küsib peremees edasi. „Mina olen rikka peremehe õnn.“ — „No kus siis minu õnn asub?“ — „Sinu õnn? Kui sa teda näha tahad, siis mine metsa heinakuhja juurde. Võta aga enne tubli kepp ühes. Sa leiad oma õnne sealt magamast. Anna talle siis mõni hoop kepiga. Kui ta siis veel üles ei tõuse, anna uuesti ja tugevasti. Kui ta siis veel magama tahab jääda, viruta kõigest väest, nii kuidas sul vähegi jõudu on. Küll ta siis üles tõuseb.“

Mees tänas rikka mehe õnne õpetuse eest ja läks koju.

Mõne päeva pärast läks vaene peremees juhatatud paika, tubli vemmäl käes, ja leiabki ühe mehe magamast oma heinakuhja veere all. Peremees annab kolm matsu, kuid magaja ei liigutagi ennast. Virutab veel tugevasti kolm matsu, siis teine juba liigutas, kuid magas edasi. Nüüd virutas peremees kõigest jõust kaikaga, mispeale magaja ärkas ja kõnelema hakkas.

„Võta need nõelad,“ ütles vaese mehe õnn üheksat nõöpnõela mehe kätte andes, „mine linna ja hakka nendega kauplema.“

Mees võttis nõelad, tõttas koju. Müüs kraami, andis talu käest ära ning asus linna elama. Seal hakkas ta õnne õpetust mööda nõeltega kauplema.

Mõne aasta pärast oli mehel suur pood rohke kaubaga.

III. Novellilaadilisi muinasjutte.

Novellilaadilistes muinasjuttudes areneb sündmustik reaalelu raamides. Siin kujutatakse harilikke eluviise, tegusid ja püüdeid, mida taotlevad vaesed, head ja targad inimesed. Eesti novellilaadilised muinasjutud pärinevad hilisemast ajast. Nad on enamasti katkendlikud ja viimistlematud.

6. Arukas sulane.

Peremees kauples endale uut sulast. Sulane ei tahtnud end üheks aastaks teenistusse kaubelda, vaid mitmeks aastaks, kui aga elu ja tervist on, siis kohe kümneks aastaks. Muud palka ei luba-

nud sulane aga tahta kui esimesel aastal piibutäie rukkeid, pärast — teisel aastal ja kõigil järgmisil aastail peab aga peremees talle niipalju maad andma, et ta saab oma rukkid maha külvata, niipalju kui tal neid aga on. Peremees oli sellega nõus, kaup tehti kümneks aastaks.

Esimesel aastal sai sulane piibutäie rukkeid palgaks; külvas need maha kapsa-aias nurka; hoidis kõik terad hoolega kokku. Rukkiseeme kasvas jõudsasti; mõne aastaga oli tal juba vakk rukkeid, — sai tervelt ühe vakamaa täis külvata. Järgmisel aastal sai juba ligemale ühe tõstanduse täis külvata. Peremees oli vana, ilma lasteta ja himu kohapidamisest oli tal otsas. Nüüd ei aidanud tal muud, kui andis koha sulase kätte, sest sulase kaup oli ju nõnda, et ta saab igal aastal kõik oma rukkid jälle maha külvata. Põllud olid aga juba väikeseks jäänud, ja kuigi need üleni oleksid rukkeid täis külvatud, siiski poleks sulase rukkiseeme sinna enam maha mahtunud. Ei aidanud siis peremehel viimaks muu, kui andis koha sulasele, enne veel kui kümme aastat täis sai. Ja seda'p just sulane tahtiski.

7. Ennustatud varapärija.

Kord elas üks rikas mees, kel oli palju mõisu. See rikas mees sõitis kord kodunt välja ja eksis ära. Viimaks jõudis ta kuhugi sauna juurde ja palus sinna öömaja, mida ka lahkesti lubati.

Õösi sündis saunanaisel poeg. Ja rikas mees, kes magas toas asemel, kuulis, kuidas üks hääl ütles: „Sellest lapsest saab rikka mehe varapärija!“ „Oot, küll ma selle eest muretsen, et seda ei sünni,“ mõtles rikas mees. Ja hommikul, kui ta minema hakkas, palus ta seda last endale kasulapseks. Saunarahvas nõustuski sellega, sest neil oli juba mitu last. Rikas mees võttis lapse saanist, viis ta metsa ja pani ühe puu najale, üteldes: „Päri nüüd siin minu vara!“ Ja sõitis ise edasi.

Natukese aja pärast tuli sedasama teed mööda metsavaht. Kui ta nägi, et jäljed pöördusid teelt kõrvale, läks ta vaatama, kas mõni on läinud metsa vargile. Jälgi mööda minnes leidis ta puu juurest lapse, võttis ta sülle ja viis enda juurde koju. Et metsavahil endal pärijat ei olnud, jättis ta leitud lapse endale kasupojaks ja kasvatas üles.

Hiljem oli rikkal mehel sündinud tütar, kes oli ta ainuke laps. Kuid mehe varandus oli päev-päevalt ikka kasvanud. Juhtumile metsasaunas ei mõtelnudki ta enam.

Kord läks rikas mees jälle välja sõitma ja juhtus selle metsavahi juurde ööbima jääma. Sõna tekkis sõnast ja jutt jutust ja metsavaht jutustas seda lugu, kuidas ta metsast lapse leidnud, kes nüüd juba suureks meheks oli sirgunud, ja kiitis tema tublidust. Rikkal mehel tõusis seda kuuldes vana hirm jälle südamesse, seda enam veel, et temal endal oli tütar ja metsavahi kasupoeg sirge kui osi. Ta kirjutas koju oma abikaasale kirja, milles ta käskis kirjatooja, niipea kui ta sinna jõuab, lasta ära hukata. Kui kiri oli valmis, palus ta metsavahti oma kasupojaga see kiri tema mõisa saata ja maksis selle eest hea jootraha. Endal ütles ta mujal tegemist olevat. Metsavaht saatis kasupoja kirja viima.

Kui poiss kirjaga läks, tuli talle vastu hall vanamees ja käis temaga ühes. Kui tükk teed oli käidud, hakkas hall mees sööma ja palus metsavahi kasupoega ka oma koti juurde võõraks, mida see ka tegi. Pärast sööki heitsid mõlemad leiba luusse laskma, kusjuures aga metsavahi kasupoeg uinus raskesti magama. Seal tõusis hall mees üles, võttis poisi taskust kirja ja pani teise, karvapealt niisamasuguse asemele. Kui kasupoeg ärkas, läksid nad natuke aega ühes, siis lahkus hall vanake temast, soovides talle veel head teed.

Metsavahi kasupoeg jõudis viimaks rikka mehe mõisa ja andis kirja proua kätte. Kirjas oli, et proua peab, niipea kui kiri sinna on jõudnud, oma tütre selle kirja toojaga ajaviitmata laulatada laskma, muidu olevat tal siis, kui mees koju jõuab, tema viha karta. Proua teadis, et ta mees oli väga äkiline, seepärast tegi ta ka nõnda ja laskis oma tütre kirjatoojaga laulatada, sest ta pidas seda noormeest mõneks rikkaks meheks, kes enne vaeses riides on tulnud vaatama, kuidas teda vastu võetakse.

Kui rikas mees koju jõudis ja lood nõnda leidis, oli ta hirmus vihane; aga kui ta nägi kirja, ei võinud ta midagi parata. Siiski hakkas ta uuesti aru pidama, kuidas metsavahi kasupoega enda kaelast ära saada. Tema mõisast natuke maad eemal oli lubjaahi. Seal ütles ta kord töömeestele: „Kes täna õhtul teid tuleb tööst lahti laskma, see tõmmake kinni ja visake kohe põlevasse lubjaahju, olgu ta kestahe.“ Ja naerdes lisas ta veel: „Kas või mina ise.“ Seepeale läks ta koju, kus ta kogu päeva ajas oma väimehega head juttu. Õhtul palus ta väimeest minna enda eest lubjaahju töölisi õhtule laskma, sest ta ise olevat väga väsinud. Väimees läks. Kuid teel tuli talle mõisa kubjas vastu ja kutsus teda natukeseks enda juurde tuppä, kus aga ootamata rohkem aega läks. — Mõisahärä

aga, kel oodates aeg igavaks läks, tahtis varsti teada, kuidas väimehega lugu läks, ja ruttas ühe tunni aja pärast järele vaatama. Kui ta nägi töömehi vagusi seisvat, mõtles ta, et kõik on juba möödas, ja läks ligemale, aga kohe tõmbasid mehed ta kinni ja viskasid põlevasse lubjaahju. Kui väimees hiljem sinna jõudis, oli kõik juba möödas.

Nii päris metsavahi kasupoeg, kes oli sündinud vaese saunarahva lapsena, kõik rikka mõisniku vara ja elas pärast kaua ning õnnelikult oma noore naisega.

IV. Naljandeid.

Eesti naljandeist moodustavad suurema rühma Kaval-Antsu ja vanapagana lood, milles näidatakse, kuidas kehaliselt nõrk Ants võidab kavalusega tugeva, kuid rumala v a n a p a g a n a. Tavaliselt naeruvääristatakse naljandeis inimeste rumalust, saamatust, laiskust, ihnsust ja muid pahelisi omadusi.

8. Kaval-Antsu ja vanapagan.

Kord kaubelnud vanapagan Kaval-Antsu enesele poisiks, sest ta kuulnud, et Ants olevat kuulus vägimees ja tark kunstide peale. Ants teinud ka vanapaganaga kauba ära; ta pidi kübaratäie kulda palgaks saama. Vanapagan oli sellega nõus. Ta elukoht olnud suure paksu metsa sees ilusa järve kaldal. Antsule olnud see koht väga meele järgi ja ta harjunud peagi vanapoisi kodus ära. Süüa saanud ta alati, mis süda himustanud, ja aega olnud küllalt ula elada. Nõnda käinud ta vahel ajaviiteks lootsikuga järvel kalu püüdmis ja viitnud aega ka muude lõbustustega.

Viimaks hakanud vanapoiss temale ka tööd andma, et näha, kas uus poiss mõistab tööd teha. Kõige esiteks tahtnud vanapoiss enesele uut maja ehitada ja kutsunud Antsu enesega metsa, kus ta kuuski maha murdnud, ja käskinud Antsu neid õlal koju kanda. Ants mõtelnud: mis nüüd heaks nõuks? Saab vanapoiss aru, et ma kuuske õlal koju kanda ei jõua, on mu elu muidugi otsas! Viimaks tulnud tal meelde, et vanapaganad pidavat kartma „pühajürikutsikaid“. Kohe ütelnud ta: „Pühajürikutsikad tulevad! Katsume, et

minema saame, muidu söövad nad meid ära! Ma pelgan neid mis hirmus!“ Vanapoiss seda kuuldes tõmmanud kuuse latvapidi selga ja pistnud punuma. Ants aga hüpanud kaksiti kuuse tüve peale — sest muidu ei oleks ta järele jõudnud joosta — ja naernud seal oma kavaluse üle kas kõht katki.

Vanapagana koju jõudes hüpanud Ants aegsasti kuuse tüve pealt maha, et vanapoiss ei näeks, et ta kuuse peal koju on sõitnud. Vanapoiss joosnud aga koju jõudes nii suure hooga vastu ukse tulpa, et pealagi kõmanud ja maa ümberringi värisenud. Ants tulnud ka varsti ähkides tagantjärele, ja kui ta vanapoisi juurde jõudnud, ütelnud ta: „Ära tahtsid vägisi võhma seest võtta — pääsesin veel vaevalt hingega! Aga kõht valutab mul alles praegu kangest jooksmisest!“

Vanapoiss uskunud Antsu juttu ja ütelnud: „Minulgi võttis kõhu valutama, pean õige vanamoori laskma pipraviina tuua kõhurohuks. — Aga ega need „kutsikad“ meid nüüd enam kätte saa?“ Ants vastanud, et nad nüüd küll pääsenud, kuid kui uuesti läheksid metsa kuuski tooma, siis jääksid nad tõesti „pühajürikutsikate“ kätte. Seepeale ei usaldanud vanapoiss enam metsa kuuski otsima minna.

Nüüd olnud Antsul jälle hea põli — käinud järvel kalu püüdmas ja vedelnud, kus saanud.

Korraga tekkinud ka vanapoisel kalapüüdmise himu ja ta pärinud Antsult järele, kuidas ta vee peal kalu püüdmas saab käia. Ta olevat ka kord katsunud, kuid vajunud kohe vee alla, kui jalad vette pistnud. Ants naernud selle üle ja ütelnud endal niisugused pastlad — nii nimetanud ta lootsikuid — jalas olevat, mis teda vee peal kannavad, kui ta järvel kalu püüdmas käib. Seepeale küsinud vanapoiss neid pastlaid endale. Ants viinud ka vanapagana järve äärde ja sidunud talle lootsiku kummagi jala külge, käskinud siis vanapoissi järve peale kalu püüdma minna. Vanapagan astunud mõned sammud vett mööda edasi, kui tal korraga jalad laiali vajunud ja ta järve kukkunud. „Appi! Appi, Ants!“ karjunud vanapagan ja püherdanud kõigest jõust kalda poole, kuni ta viimaks suure vaevaga välja kaldale saanud. Ta tõotanud mitte kunagi enam järve peale kalu püüdma minna. Antsu kiitnud aga endast targemaks — Ants mõistvat nende pasteldega kõndida. Vanapoiss puhanud mitu päeva oma suplemisväsimumust.

Kord ütelnud vanapagan Antsule: „Hakkame õige kihla vedama: kumb meist kaotab, see maksab teisele kübaratäie kulda.“

Ants võtnud ka kihlveo vastu. Siis võtnud vanapagan kivi maast ja visanud selle poolest pilvetükist läbi ning alles tüki aja pärast kukkunud see maha ja läinud kukkudes paar jalga maasse. Nüüd olnud kord Antsu käes kivi visata. Ants olnud ennast aga iga juhtumi vastu valmistanud — seepärast püüdnud ta juba aegsasti ühe linnu kinni, keda ta alati taskus kandnud. Kohe võtnud ta linnu taskust ja visanud selle kõrgele õhku. — Lind olnud priiuse üle rõõmus, lennanud veel palju kõrgemale, kuni viimaks silmist kadunud.

„Vaat! Kas mina ei visanud kõrgemale?“ ütelnud Ants. „Noh, olgu peale, kivi on väga kerge visata, — aga ma toon oma tammenuia siia, katsume, kumb meist seda kõrgemale jõuab visata.“ Nende sõnadega võtnud vanapoiss nuija ja keerutanud selle üles, kuni see ligi pilvedeni jõudnud.

Kui nui jälle maha kukkunud, siis vajunud see peaaegu üleni maasse. Kohe tõmmanud vanapagan nuija maast välja ja andnud Antsu kätte, üteldes: „Noh, viska nüüd sina omakorda!“

Ants võtnud nuija enda kätte ja jäänud mõtlema: Mis nüüd heaks nõuks? Saab vanapoiss aru, et ma visata ei jõua, lööb ta mu nuiaga maha.

Vanapaganale paistnud ootamine liiga pikale minevat, seepärast karjunud ta: „Noh, viska juba! Mis sa veel ootad?“ Ants mõtelnud, mõtelnud, vahtinud üles pilvede poole ja kostnud siis: „Ma ootan, kuni see pilverünk sealt ligemale tuleb, — siis viskan ta tühja sinna üles, pilve äärele.“ „Ei, ei,“ karjunud vanapagan, „sinna ma teda küll visata ei luba! See on minu vanaisalt päritud nui.“ Nende sõnadega kiskunud ta nuija Antsu käest ja pistnud jooksu.

9. Oskamatu sepp.

Mees võtnud tüki rauda, tahtnud sellest kirvest teha. Tagunud ja tagunud, kuid raud jäänud väheseks, polevat enam kirvest välja andnud.

„No ükstakõik, ma võin sellest ka püssi teha!“

Tagunud jälle hulga aega, kuid püssirauda polevat siiski valmis saanud.

„Ega sellest lugu ole, ma teen hea sukanõela.“

Tõmmanud siis tublisti lõõtsa ja tagunud mehemoodi. Kuid jällegi jäänud rauatükk napiks, polevat andnud välja sukanõela.

„Olgu pealegi, ühe rinnanõela teen ma tast ometi!“

Jälle mees tagunud ja murinud rauda mehemoodi. Tagumisega jäänud rauatükk ühtelugu väiksemaks, nii et polevat sellest saanud enam rinnanõelagi.

„Kui pole muud, siis ühe surtsu teen ikkagi!“ Pistnud surtsti vette — ja rauatükk olnud otsas.

10. Suvine kasukas.

Isa läinud pojaga metsa heinu tooma. Olnud vilu talveilm, poeg hakanud teel külma kaebama.

„Sõidame ruttu,“ ütles isa, „suvel heinaajal jäi mul kasukas küüni heinte sisse, sealt võid ta endale selga panna, kui külm on.“

Sõidavad heinaküüni juurde. Isa ütleb pojale: „Hakka sa mulle heinu kätte tõstma, ma teen koormat. Mida kiiremini sa tõstad, seda rutemini saad kasuka kätte.“

Poiss tõstab suure agarusega heinu koormasse, kuid kasukat ei leia ega leia. Viimaks, kui heinakoorem peal, on poisil ka täitsa soe.

„Noh,“ ütleb nüüd isa pojale, „see ongi see kasukas, mis ma suvel heinaajal siia küüni jätsin. Alati on see nii: seisjal külm — töötegijal soe.“

V. Tekke- ja seletusmuistendeid.

Tekke- ja seletusmuistendeis püüdis rahvas fantaasia abil anda seletusi selle kohta, kuidas on tekkinud maailm ja selle erinevused, miks mingi asi on just nii ja mitte teisiti, kuidas inimesed on õppinud tegema teatavat tööd jne.

11. Võhandu jõe kaevamine.

Vanataat kandnud ikka kõigi oma laste eest ühte viisi armulikult hoolt ega tahtnud, et keegi temale kui rikkale isale mõne puuduse pärast kurba nägu näitaks. Nõnda pannud ta tähele, et

siin kolkas puudub jõgi, mis rohumaad kastaks ja kuivanud keelt karastaks, ühtlasi ka tööde juures aitaks, nagu veskite läbi jne.

Et seda puudust parandada, kutsunud Vanataat kõik loomad kokku jõge kaevama. Neid kogunenud karjana kaevamispaigale. Virk jänes seatud sihiajajaks. Aga nagu jänese mood, ta kargab pea sinna, pea tänna, nõnda ka siin: ta keerutles tsiiro ja tsääro, mõnes kohas peaaegu ringiviisi — nii teeb siis ka jõgi suured keerdud ja vangud ja tuleb mõnes paigas peaaegu sinnasamasse tagasi, kust ta ära keerutas.

Kaevamistööd tehti tublisti. Vares arvanud, et ta puhas kuub saab poriga mustaks. Seepärast võtnud ta musta hõlsti peale. See jäetudki talle. Nüüd ongi varesel nagu hõlst peal.

Vanataat vaadanud järele, kas ka kõik töös on. Ta ei juhtunud vähki silmama ja küsinud: „Kus too vana vähk ka on?“ Vähk aga olnud teiste taga agarasti töös ja kostnud uhkelt: „Kas sul silmad taga on?“ Seepärast saanud ka temale enesele nõnda.

Viu ei tahtnud oma valget maniskit ära määrada ega tulnud sinnapoolegi, vaid oli enese koguni ära peitnud. Seepärast ei olevat tal luba mujalt juua kui puu- või rohulehe pealt kastet. Põua ajal kisendab ta joogijanuse „viu!“ ja „viu!“. Jõgi kaevati tematagi valmis. Vanataat kallast vee sisse ja juhatas, kuhupoole ta pidi voolama.

12. Koit ja Hämarik.

F. R. Faehlmann.

Lühike röömu-aeg, laulu- ja lillerikas lühemate ööde aeg on meie põhjamaa rahvale valju talve pikkade kannatuste vastu palgaks. Sel põhja looduse pidu ajal, kui Koit ja Hämarik teineteisele kätt annavad, kõneles üks vanataat oma lastelastele Koidu ja Hämariku armastuse loo — ja ma jutustan siin edasi, nagu ma seda olen kuulnud.

Kas sa tunned lampi Vanataadi eeskojas? Praegu on ta looja läinud, ja seal, kus ta on looja läinud, läigivad jooned taevas, ja juba tungib valguskuma idasse, kus ta sedamaid täie iluga tervet loodust peab teretama. Kas sa tunned kätt, mis päikese vastu võtab ja puhkama saadab, kui ta oma teekäigu on lõpetanud? Kas sa tunned kätt, mis kustunud päikese jälle põlema süütab ja teda uut teed taevatelgil paneb käima?

Vanataadil oli kaks ustavat orja sellest soost, kellele igavene noorus oli kingitud. Ja kui lamp esimesel õhtul oma teekäigu oli lõpetanud, ütles Vanataat Hämarikule: „Sinu hooleks, tütreke, annan ma loojaläinud päikese. Kustuta ta ära ja hoiä teda hoolega, et ta kahju ei teeks.“ Ja kui päike teisel hommikul jälle oma uut teekäiku pidi alustama, ütles Vanataat Koidule: „Sinu amet, pojuke, olgu lamp põlema süüdata ja uue teekäigu vastu valmistada.“

Ustavalt täitsid mõlemad oma kohust ning ühelgi päeval ei puudunud lamp taevavõlvil. Ja kui ta talvel taevaserval käib, kustub ta õhtul varem ning alustab hommikul hiljem oma teekäiku. Ja kui ta kevadel lilli ja laulu äratav ja suvel oma palavate kiirtega vilja valmistab, on talle üksnes lühike rahuaeg antud, ja Hämarik annab kustuja otsekohe Koidu kätte, kes ta sedamaid jälle uuele elule süütav.

Ilus aeg oli kätte jõudnud, mil lilled õitsetsid ja lehkasid; linnud ja inimesed täitsid välja Ilmarise telgi all lauludega. Mõlemad vaatasid teineteisele liiga sügavasse sõstrakarva silmadesse, ja kui kustuv päike Hämariku käest Koidu kätte läks, pigistati ka vastastikku kätt ja mõlemate huuled puutusid kokku.

Aga üks silm, mis iialgi ei uinu, oli tähele pannud, mis vaikel südaõõ ajal salaja sündis. Teisel päeval kutsus Vanataat mõlemad enese ette ja ütles: „Mina olen teie töötegemisega rahul ja soovin, et teie täiesti õnnelikuks saaksite. Võtke siis teineteist ja pidage oma ametit edaspidi mehena ja naisena!“ Ja mõlemad vastasid ühest suust: „Vanataat, ära riku meie rõõmu! Las meil igavesti peiuks ja mõrsjaks jääda, sest peiu- ja mõrsjapõlves oleme oma õnne leidnud, kus armastus on ikka noor ja uus.“ Ja Vanataat täitis nende palve ja õnnistas nende ettevõtmist. Üksnes korra aastas neli nädalat saavad mõlemad südaõõ ajal kokku, ja kui Hämarik kustuva päikese armukese kätte paneb, pigistavad mõlemad seepeale kätt ja annavad suud, ja Hämariku põsed punetavad ja kujutavad roospunaselt taevast vastu, kuni Koit valgustaja jälle põlema süütav ja kollane paiste taevaserval uuesti tõusvat päikest kuulutab. Vanataat ehib veel ikka kokkutuleku-piduks väljad kõige kaunimate lilledega ja ööbikud hüüavad Koidu rinnal liiga kaua viibivale Hämarikule naljatades: „Laisk tüdruk! Laisk tüdruk! Öö pikk!“

VI. Muistendeid vägilastest.

Muistendid vägilastest ehk nn. hiiumuistendid kujutavad peamiselt meie muistseid vägilasi — Kalevipoega ja Tõllu ning nende teisikuid. Arvatakse, et need muistendid, mis käsitlevad hiidlikku Kalevipoega, on suurel määral germaani päritoluga.

13. Kalevipoeg niidab lesknaisele heina.

Ükskord teinud lesknaine just seal kohal heina, kus Viru- ja Tartumaa raja Tuimõisa küla alt läbi läheb. Naine olnud väsinud ja puhanud käsi, mis olnud künkliku heinamaa pärast väga vaevatud. Tema juurde tulnud Kalevipoeg, suur vikat õlal, ja küsinud: „Noh, memmeke, kuda einatöö kua lähäb?“ Naine näidanud kün-gastele ja ütelnud: „Muidu ikka lähäks, aga küngaste pialt ja mä-taste õtsast togimine võtab pihad valusast ja venitab käsi.“

Sõna lausumata võtnud Kalevipoeg vikati õlalt, luisanud tera-vaks ja visanud luisu maha. Löönud siis tükikese aega heina, aga ühes heinaga ka puud ja põõsad, kivid ja kännud loogu. Ära min-nes ütelnud ta lesknaisele: „Korja nüid; siit suad küll niipalju einu, kui sulle vaja lähäb!“ Naine saanudki rohkesti heina, ja koju tulles leidnud ta maast Kalevipoja luisu. Sest ajast hüüab rahvas seda kohta Luisiku või Lusika sooks. Soo on umbes 60—80 tessatiini suur ja täiesti lage. Seal kasvanud ainult pikk jõhvhein ja konnaosi. Luisu võite veel praegugi Kuke talu heinamaal näha, kuid nüüd on ta juba keskelt pooleks.

14. Tõllus ja Leiger.

Kord elanud Hiiumaal kaks venda, kes olnud mõlemad väga suured ja tugevad mehed. Noorem vend olnud põllumees ja armastanud rahulikult kodus elada, vanem aga reisinud palju ja tülitse-nud teiste rahvastega. Viimaks tulnud neil ka omavahel tüli. Siis ütelnud noorem vend vanemale: „Sina, vana Tõllus, kui sa ei taha rahu elada, siis mine ela seal, kus rahu kallis pole; aga mind lase elada rahu kuni eluotsani.“ Vanem vend pannud ka kimpsud-kompsud kokku ja läinud läbi Soela väina Saaremaale. Saarlased

olnud oma vaenlastega tülis ja pidanud parajasti sõda. Tõllus läinud neile sõjapidamisel appi ja võitnud vaenlased. Mõned peksitud merre, mõned sohu või kus keegi saanud; kes kätte saadud, need võetud orjadeks.

Saarlased näinud, et Tõllus olnud tugev sõjamees ja ka pärast hästi rahvaga läbi saanud, ja palunud teda endile vanemaks. Sellega olnud Tõllus nõus ja jäänudki Saaremaale. Saarlased lubanud tal elama asuda sinna, kuhu ta ise soovib, ja Tõllus võtnud endale jäädavaks eluasemeks Tõlluste mõisa.

Pärast seda läinud Tõllus Hiiumaale venda vaatama ja leppinud sellega ära. Hiljem käinud nad sageli teineteisel võõrsil. Noorema venna nimi olnud Leiger. Ta elanud leplikult koos kõige oma perega ja ütelnud neile surses: „Mina olen rahu elanud, elage ka teie rahulikult.“ Sestsaadik olevat Hiiumaal niisugune rahulik rahvas, et mitu perekonda mahub elama ühes majas, kuid Saaremaal ei saavat iial kaks paari ühe katuse all läbi.

VII. Ajaloolisi muistendeid.

Ajaloolisi muistendeid, mis on seoses ajalooliste sündmustega, on eesti rahvajuttude hulgas võrdlemisi vähe. Neis jutustatakse endistest sõdadest ja meie rahva elust-olust kauges minevikus.

15. Kaarel XII põgenemas.

Vanasti olnud kord sõda Rootsi ja Vene väe vahel ja venelased võitnud. Siis olnud Rootsi kuningas Kaarel XII venelaste eest põgenemas. Halliste kihelkonnas Kariste järve juures tulnud ta üle Kure jõe. See maa seal jõe ääres on väga pehme ja mäda, ja sinna mädasse jäänud Rootsi kuningas põgenedes sisse ja kaotanud sinna oma teise saapa. Märgade jalgadega ja ühe saapaga läinud ta edasi, kuni ühe taluni välja jõudnud, ja astunud sinna sisse. Seal andnud taluperemees kuningale oma kuivad saapad jalga ja viinud teda veel oma hobusega Pärnu poole edasi.

Tänutäheks kinkinud Kaarel XII nimetatud talu sellele peremehele päriks. Talu saanud nimeks „Kuivasaapa“ ja kannab seda nime kuni tänapäevani.

„Kuivasaapa“ talu polevat iialgi mõisa orjanud, vaid pidanud igal aastal maksma ainult ühe väikese summa kroonu kassasse.

Seal talus olevat veel praegu alles üks sõjamehe raudkübar, mille Rootsi kuningas põgenedes sinna maha jätnud. Peale kübara olevat sinna talusse veel maha jäänud üks suur mõõk, üks raudoda ja üks laia teraga sõjakirves. Neid viimatinimetatud asju pole aga praegu enam olemas. Kuid seda mäletatakse küll veel praegugi, et vanasti on Viljandi sillakohus igal aastal seal talus korra vaatamas käinud, kas nende sinnajäänud asjade kohal katus terve on.

16. Kuidas siis kirjutama õpiti, kui koole polnud.

Arvata 60 aasta eest tuli minu isa-isa, Mäe peremees Jaan linnast. Raudalu kõrtsi läinud ta teiste Kurna meestega natukeseks ajaks sisse. Sinna tulnud ka palju võõraid talumehi, kes kõik linnast tulnud. Nende hulgas olnud ka üks maa poolt talumees, kes leidnud tee pealt paberilehekese, millele mõned sõnad olnud kirjutatud. Mees ei mõistnud kirja lugeda, pistnud aga lehekese tasku, mõtelnud, ehk leian kuskilt inimese, kes oskab kirja lugeda; ei tea, mis tähtsad sõnad seal on. Raudalus rääkis mees teistele, et ta leidnud maast kirja. Mehed vaatasid kõik seda lehekest, aga ei olnud kogu kõrtsis niisugust inimest, kes kirja oleks osanud lugeda.

Viimaks tulnud Raudalusse ka üks lihunikusell. Talumehed rääkinud ka sellile seda lugu ja palunud lugeda, mis paberilehel kirjutatud on, ehk on mõni väga tähtis kiri. Lihunikusell vaadanud kirja ja ütelnud: „See pole mingi tähtis kiri, vaid siin on ainult need sõnad: „Olge nõnda head ja õpetage minule seda seebikeetmise ametit!““

Paberileheke käis nüüd jälle käest kätte, mehed tahtsid kõik näha, kuidas need sõnad just kirjutatud on. Viimaks jäi see leheke minu isa-isa, vana Mäe Jaani kätte, kes tõi ta koju ja hakkas nüüd pikkadel talveõhtutel sealt hoolega kirjutama õppima. Need sõnad olid tal teada, ta teadis nüüd ka tähti, mis nendes sõnades olid, ja kirjutas neid sõega pealauale. Muist kirjatähti puudus aga neis sõnades, need õppis isa-isa veel pärast mõisa opmanilt.

Minu isa ja tema vennad olid sel ajal suured poisijõmpsikad, isa-isa pani ka neid kirjutama õppima. Varsti tulid ka teised külapoised meile tähti õppima. Pärtli mehed, Tõnise, Tõnu, Tõnu-

Mardi, Papisauna Mihkel, vana Karjamaa Jaagup ja mitmed muud on sellest ühest paberilehest sedaviisi kirjutama õppinud.

Mina ja Kangru Mart, meie õppisime jälle oma isalt. Ega me just nii ilusat kirja oska teha kui meie lapsed, kes nüüd koolis on kirjutama õppinud. Mis neil nüüd viga õppida. Panen leivakoti juurde, ütlen: „Poiss, mine kooli!“ Ilus valge tuba, tahvlid-krihvliid, paberid ja suled; aga kuidas mina õppisin: õhtul peerutule valgusel kriipsisin sõega pealaua peale.

Nõnda jutustas minu tädimees, Kurna kiriku vöörmünder, Mäe peremees Jaan Peitong.

17. Kuidas avastati põlevkivi.

Kukruse mõisa kraavikaevajad kaevasid Kukruse lähedal magistraalkraavi. Põlevkivikiht oli nii lähedal ja kraav ka nii sügav, et kaevamisel põlevkivi tuli päevavalgele. — Kaevamisega jõuti juba soo ligidale, kus maapind oli niiske. Tuli lõuna. Mehed tahavad tuld teha, kuid maa on märg. Mehed võtsid suurema kivi-kambaka, mis kaevamisel maa seest välja tuli, ja tehti tuli sinna peale. Tuli oli kena, ja mehed said kõik oma külmad supid soojendada ja kiitsid veel pealegi. Kuid siis märkas üks kaevajaist, et see kivi, mis tulele alla pandi, üha pisemaks läheb ja hoopiski ära põleb.

Õhtul võtsid mehed samasuguse kivi kaenlasse ja läksid mõisahärrale seda näitama. Mehed seletasid ära oma loo, kuidas kivi põles. Siis sai härra vihaseks ja kärkis: „Kas minul on sääraсте kivikähkaritega tegemist! Kivi ikka kivi.“ Mehed katsusid, et aga minema said oma kivimunakaga.

18. „Vana eestlane“.

Umbruskonna üks tuntuim mees olevat olnud Jaan Pais või Pais-Jaan. See mees olevat olnud päris vana eestlane — kandnud pikki juukseid ja polevat käinud kirikus. Piip olnud tal varreta suus. Temaga ühes käinud ka vana, 13-aastane koer.

Kord tulnud Pais-Jaan oma koeraga Väljaotsale. Samal ajal tulnud ka esimene urjadnik ratsa sinna. Jaan istunud kivil ja pole teda tähelegi pannud, vaid imenud rahulikult piibukaha edasi. Urjadnik peatanud hobuse, vaadanud Jaani koera ja ütelnud: „See koer tuleb maha lasta.“ — „Miks?“ küsinud Jaan rahulikult. — „Tal pole kolkaid kaelas,“ vastanud urjadnik. Selle peale vastanud

Pais-Jaan: „Mina magan ahju peal, magan, koer magab ahju taga, magab, — pole minul kolka vaja ega ole koeral kolka vaja!“ Siis ajanud urjadnik Jaani ära, kuid Jaan käratsenud, et kui urjadnik ise ära ei lähe, siis võib tal halvasti minna. Nad kõneldud seal tüki aega, kusjuures Jaan istunud rahulikult kivil ja imenud vahetevahel piibutöbi. Viimaks läinud Väljaotsa peremees vahele ja soovitanud urjadnikul ära minna, et muidu äkki tõusebki Jaan kivil ja äigab urjadnikule. Urjadnik löönudki siis käega ja läinud ära.

Kord tulnud Kõo mõisa kõrtsi üks mees karuga ja kutsunud mehi loomaga maadlema. Pais-Jaan kuulnud ka seda ja läinud karu juurde. Võtnud siis ühe käega karu rinnakarvadest kinni, teisega karu jalgade vahelt ja virutanud ta siis üle pea. Karu kukkunud vastu õllevaadi kraani — see läinud vaadi eest ära ja kõik kohad olnud õlut täis. Karu saanud aga veel Pais-Jaani kasuka kaenla alt lõhki tõmmata.

Kord pidanud Pais-Jaan minema kirikusse vandele — vist tulnud uus keiser. See olnud ka esimene kord temal seal käia. — Samal korral pannud ta ka esimest korda saapad jalga — muidu käinud ta ikka pastelde või viiskudega — ja läinud siis jalgu hästi kõrgele tõstes Arussaare kirikusse.

Pärast küsitud temalt, mida ta seal ka kuulnud. Jaan löönud ainult käega ja vastanud: „Tühi lori kõik, mitte üks „kurat“ ei kuulnud!“

VIII. Eesti vanasõnad.

Vanasõnus väljendub rahva elutarkus piltlikul ja napisõnalisel kujul. Neis kas kirjeldatakse teatavat elunähtust või antakse mingi õpetus, mille järgi tuleks toimida. Nad peegeldavad rahva mõtteviisi, harjumusi ja kombeid.

Eestis on vanasõnu alal hoidunud üle 110.000 teisendi, andes tunnistust eestlaste arenenud kõlbelisest sisetundest ja heast sõnastusoskusest.

Tööst ja ameteist.

Tee tööd töö-ajal ja aja juttu jutu-ajal.
Mis täna tehtud, see homme hooletu.
Kuidas töö, nõnda palk.

Igaüks on oma õnne sepp.
Töö ei teota kedagi, laiskust laidab igrames.
Töö õpetab tegijat.
Kätetöö teeb inimese kuulsaks.
Kus tegijaid, seal nägijaid.
Ükski meister ei kuku taevast.
Iga amet toidab meest, kui ausasti peetakse.
Amet kõik, mis leiba annab.
Üheksa ametit, kümnes nälg.
Vaevaga teenitud kopikas on armas kopikas.

Igapäevasest elust.

Kuidas kaup, nõnda hind.
Ostad, mida pärast pole tarvis, müüd, mida tarvis.
Paku pagarilapsele saia või lihunikulapsele liha!
Mölder elab vee ja tuulega.
Kõht on kõige kurjem kubjas, nälg — kõige parem kokk.
Sits kehva siid.
Võlg võõra oma.
Laen kerge anda, raske tagasi saada.
Kes kahju kardab, see õnne ei leia.
Parem on oma ema kooruke kui võõra võileib.
Kahe pere koer ei saa kunagi õiget kõhutäit.

Kõlbelisist põhimõttest.

Mis tõsi, see tõuseb, mis vale, see vajub.
Hea sõna köidab võõra võimu.
Tõepõhi on kindel, valevall variseb maha.
Õige mees õiendab võla.
Halli pead austa, kulupead kummarda.
Parem hilja kui ei iialgi.
Õigus maamehel, õigus meremehel, õigus olgu igauhel.

IX. Eesti mõistatused.

Mõistatuses kirjeldatakse kaudselt teatavat olendit, asja või tegevust. Nagu vanasõnad, nii on ka mõistatused lühisõnalised ja piltlikud. Niihästi mõistatuste koostamine kui ka nende lahendamine on nõudnud meie esivanemailt leidlikkust ja taibukust. Eestis on loodud mõistatusi haruldaselt palju. Ligi-kaudu 75.000 teisendit on säilinud tänapäevani.

Mõista, mõista, mis see on?

1. Pere sööb ja laud laulab?
2. Mees läheb lakka, lihavaagen pea peal?
3. Liha süüakse, nahk müüakse, kondid ei kõlba koertelegi?
4. Tuhat toomelehte, sada saarelehte, kaks kaanelauakest?
5. Kümme kitse söövad ühe heinakuhja alt.
6. Karu kõnnib kallast mööda, raudsaapad jalas.
7. Raudne rott, villane händ.
8. Mida ei jõua sõelaga ümber tare kanda?

Mõistatuste seletused.

1. Siga pörsastega. 2. Kukk. 3. Lina. 4. Raamat. 5. Ketramine.
6. Ader. 7. Nõel ja lõng. 8. Vett.

Eesti rahvaluule kogumine.

Esimesed juhuslikud eesti rahvaluule ülestähendused pärinevad XVII sajandist. Neid üleskirjutusi tegid mõned pastorid, kes märkasid rahvaluules eestlaste muistse usu avaldusi ja püüdsid kõigiti selle vastu võidelda. Üks sääraseid rahvaluule varasemaid ülestähendusi on palve piksele (a. 1644).

Teadlikum eesti rahvaluule kogumine algab XIX sajandi algul. Tol ajal valitses Lääne-Euroopas kirjandusvool — romantism —

mis erilist huvi tundis rahvaluule vastu. Saksa rahvaluule-harrastaja Joh. G. Herder andis a. 1778 välja suure antoloogia eri rahvaste rahvalaule pealkirja all „Rahvaste hääled lauludes“. Folkloristlikud harrastused levisid ka Eestisse, kus samuti hakati huvi tundma meie rahvaluule ja keele vastu.

Esiialgu õhutas rahvaluule kogumist Pärnu haridustegelane J. H. Rosenplänter, kes eesti keele ja kirjanduse uurimise otstarbel toimetas saksakeelset ajakirja „Beiträge zur genaueren Kenntniss der ehstnischen Sprache“ (1813—32). Selles ajakirjas avaldati rohkesti rahvasuust ülestähendatud rahvaluulelist aines-tikku.

Hiljem organiseeris rahvaluule kogumise töid Õpetatud Eesti Selts, mis asutati Tartus a. 1838. Siin etendasid rahvaluule kogumises tähelepanavat osa meie omad tegelased — F. R. Faehlmann ja F. R. Kreutzwald, kelle ülesandeks jäi „Kalevipoja“ koostamine.

Pärast „Kalevipoja“ ilmumist (a. 1862) sai rahvaluule kogumine kogu eesti rahva ühistööks. Sellest laiaulatuslikust kogumistööst võtsid osa tuhanded talupojad ja töölised. Meie rahvas oli tol ajal hariduslikult nii kaugele jõudnud, et ta ise suutis kirja panna suulised rahvaluuletooted, mis olid juba ununemas. Nii päästis rahvas ise oma vaimse sõnalise luulevara unarusest.

Meie rahvaluule kollektiivset kogumist juhtis Jakob Hurt, kelle algatusel rahvaluule kogumine sai kogu eesti rahva kultuuriliseks ülesandeks. A. 1888 avaldas Hurt kõigis eesti ajalehis üleskutse „Paar palvet eesti ärksamaile poegadele ja tütardele“, milles ta andis täpseid juhendeid rahvaluulekoguajale.

Paar palvet eesti ärksamaile poegadele ja tütardele.

(Katkend.)

Laulude korjamise poolest tuleb nõuda, et laulusõnad täiesti ja teravasti nõnda üles kirjutataks, kui laulikud laulavad või ette ütlevad; üleskirjutaja ei pea midagi muutma, ei maha jätma ega juurde lisama. Üksnes selle läbi saab materjal õige ja usaldusväärne olema, teadusele kõlblik ja kasulik. Ma olen tähele pannud, et mitu laulude sõpra ja üleskirjutajat seda seadust mitte silmade ees ei ole hoidnud, nad on rahvasuust kuulnud sõnu „täiendanud“, „parandanud“, „ilustanud“. Õnnis

lauluisa Kreutzwaldki on oma laulude üleskirjutusele sellega suurt kahju teinud, et neid tihti on muutnud ja oma luuletustega seganud. Teadusepõllul on tema materjal sedaviisi oma hinnast kahetsemisväärt jao kaotanud. Niisamuti on väga kahetseda, et ta neid rahvalaulusid, milledest ta oma „Kalevipoja“ lõi, mitte algupärases mundris alal ei ole hoidnud ja järele jätnud. „Kalevipoega“ lugedes ja teaduslikult tarvitades peab uurija tihti üsna kahevahel olema, mis päris vana eesti mälestus ja mis aus lauluisa omast peast luuletanud või juurde lisanud. Vana eht-materjal jäägu muutmata ja puutumata... Rahvas ise on enamasti ikka ülem luuletaja kui üksik inimene.

Jakob Hurda õhutatud rahvaluulekogumine andis häid tulemusi. Enne Hurta oli kogu Eestist kirja pandud ainult mõni tuhat lehekülge rahvaluulet. Kuid Hurda virgutusel hakkas meie rahvaluulevara kiiresti kasvama. Näiteks koguti pärast tema üleskutse „Paar palvet...“ ajalehis ilmumist mõne aasta jooksul üle 40.000 rahvalaulu.

Kogutud käsikirjalise ainestiku järjestas Hurt kava alusel ja laskis käsikirjad lehekülgede kausta järgi kokku köita. Iga nahk-köite varustas ta järjekorranumbri ja märksõnaga „E e s t i v a n a v a r a“. Viimase oskussõna võttis Hurt esimesena tarvitusele.

Hurt kogus peamiselt rahvalaule, s. o. rahvasuus esinevaid nn. v a n u l a u l e, mis olid loodud neljajalalises trohheilises värsimõõdus. Seepärast ta nimetaski oma rahvalaulu-antoloogiad „V a n a k s k a n d l e k s“. — Tema rahvaluulekogu, mis sisaldab 114.695 lehekülge ehtsat rahvaluulet, on suurimaid ja väärtuslikemaid mitte ainult Eestis, vaid kogu maailmas. Jakob Hurta on nimetatud maailma s u u r i m a k s v a n a v a r a k o g u j a k s.

Tunduvalt erineb Hurda ideaalsest rahvaluulekogust tema noorema ametikaaslase M. J. Eiseni kogutud rahvaluulelist laadi ainestik. Eisen pole küllaldaselt silmas pidanud Hurda kategoorilisemat põhinõuet — teaduslikku täpsust.

Ehtsate rahvajuttude kõrval on ta kogunud palju e b a r a h v a l ü u l e t, mis on rahvaluulekorrajate poolt muudetud ja stiliseeritud kujul üles tähendatud. Lehekülgede arvult seisab Eiseni kogu teisel kohal, sisaldades 90.100 lk. Hurda ja Eiseni kogude kõrval jääb hoopis varju keeleteadlase Mihkel V e s k e 2558-leheküljeline rahvaluulekogu.

Möödunud sajandi viimast veerandit, mil Hurda osaval juhtimisel toimus vanavara laialdane kogumine, võib täie õigusega

nimetada eesti rahvaluule hiilgeajaks. Siis kirjutati üles kümneid tuhandeid lehekülgi meie rahvaloomingut.

Aastal 1904 algas Eesti Üliõpilaste Seltsi ainelisel toetusel rahvaviiside ja rahvaluule süstemaatiline kogumine. Seda tööd juhtis dr. O. Kallas, kelle püüdeks oli kogu maa kavakindlalt ja teaduslikult läbi uurida. Muusikameeste kaasabil kogus Kallas 12 aasta jooksul üle 13.000 rahvalaulu ühes viisidega.

Eesti iseseisvuse esimesil aastail kogus prof. W. Anderson koolide kaudu lastelaulu. Kogusummas saadeti talle 112.649 lastelaulu, mis peaaegu eranditult on laste eneste poolt üles kirjutatud.

Aastal 1927 asutati Tartus Eesti Rahvaluule Arhiiv, millesse paigutati Hurda ja teised käsikirjalised kogud. Eesti Rahvaluule Arhiivis toimub kogutud rahvaluuleainestiku korraldamine ja teaduslik uurimine.

Eesti Rahvaluule Arhiiv sisaldas kogutud rahvaluulet 1. aprillil 1937. a. lehekülgedes järgmiselt:

Õpetatud Eesti Seltsi kogu (GEG)	3.022 lk.
Eestimaa Kirjandusliku Seltsi kogu (ELG)	2.161 „
Veske kogu (V)	2.558 „
Eesti Kirjameeste Seltsi kogu (EKS)	7.622 „
Hurda kogu (H)	114.695 „
Eiseni kogu (E)	90.100 „
Soome Kirjanduse Seltsi kogu (SKS)	4.054 „
Eesti Üliõpilaste Seltsi kogu (EÜS)	20.902 „
Eesti Kirjanduse Seltsi kogu (EKNS)	2.688 „
Eesti Rahva Muuseumi Kogu (ERM)	9.397 „
Eesti Vabariigi stipendiaatide kogu (EVR)	8.333 „
Prof. W. Andersoni lastelaulude kogu (A)	55.238 „
Tallinna Eesti Muuseumi kogu (TEM)	608 „
Akadeemilise Rahvaluule Seltsi kogu (ARS)	1.656 „
Piirimaade Seltsi setu kogu (S)	50.350 „
Akadeemiline Loomaarstiteaduslik Selts (ALS)	4.093 „
Eesti Rahvaluule Arhiivi kogu (ERA)	134.431 „

Kõike kokku 511.908 lk.

Peale Eesti Rahvaluule Arhiivi koondatud kogude on olemas veel erakogusid, millede suuruse ja väärtuse kohta puuduvad lähemad teated.

Rahvaluule rohkuse poolest võib Eesti suhteliselt võistelda rikkaimate kultuurrahvastega maailmas.

Rahvaluule mõju kunstkirjandusse.

Eesti rahvaluule on avaldanud märgatavat mõju meie kunstkirjandusele. Selle esialgsed mõjutused lähevad tagasi XIX sajandi algusse, mil kunstkirjandus tegi oma esimesi argseid samme. Kristian Jaak Peterson kasutas eesti kirjanikest esimesena meie rahvalaulude keelt ja värsimõõtu oma karjastelauludes. Juba teadlikumalt ja laiemas ulatuses hakati ammutama rahvaluulest ainetikku ja vormivahendeid „Kalevipoja“ koostamisel. Kangelaseepos „Kalevipoeg“ sai meie folkloristlike harrastuste suur-saavutuseks.

Ärkamisajast kuni tänapäevani on eesti rahvaluule olnud seks allikaks, kust paljud meie kirjanikud on saanud äratust ja materjali oma loominguks. Nii on M. Veske, K. E. Sööt, V. Ridala, J. Semper jt. oma lüürikas kasutanud rahvaluulest pärinevaid aineid ja rakendanud rahvalaulu keelt ja stiilivõtteid. Samuti on A. Kitzbergi, A. H. Tammsaare ja F. Tuglase õnnestunumaid teoseid aidanud rikastada rahvaluule eeskujud.

Rahvaluule on olnud tõhusaks vastukaaluks nendele võõrmõjudele, mis on tunginud meie kirjandusse. Tänu rahvaluule viljastavale mõjule on meie kunstkirjanduses säilinud rahvuslik vorm.

Vene rahvaluule.

Vene rahvalaulud.

Nõukogude vene rahvas omab väga rikkalikku ja kõrgel kunstilisel tasemel seisvat suulist luulevara. Sellest omapärasema ja väärtuslikuma osa moodustavad nagu meilgi rahvalaulud.

Venelasi, eriti ukrainlasi, peetakse põliseks laulurahvaks. Kirjanik Gogol kirjutab vene innukast lauluharrastusest: „Näidake mulle rahvas, kel oleks olnud rohkem laule! Meie Ukraina rõkkab lauludest... Laulu saatel raiutakse männipalkidest maju kogu Venemaal. Laulu saatel käivad telliskivid käest kätte ja nagu seeded kerkivad linnad. Naiste laulu saatel mähitakse mähkmeisse, pannakse paari ja maetakse vene inimene.“

Nagu meil nii on ka vene lüüriliste rahvalaulude sarjas välja paistval kohal töölaulud. Muistsed venelased laulsid sageli tööajal, et töötamist kergendada ja seda meeldivamaks muuta. „Igas muistses mõttekujutuse lennus,“ lausub M. Gorki, „on kerge avastada ta äratajat, ja selleks äratajaks osutub alati — inimeste püüe kergendada oma tööd.“ Lauldes püüdis vene rahvas vanasti niihästi unustada oma töö ränkust kui ka tõsta selle produktiivsust. Aga laulusõnad olid tal ka heaks vahendiks oma orjastajate ja sundijate sarjamiseks ning pilkamiseks.

Töölaule lauldi eeskätt kollektiivse töö juures, mis toimus rütmilistes liigutustes. Neist tuntuimad on burlakkide refräänirohked laulud. Burlakid vedasid hulgakesi suure laadungiga kooramatud lotje piki jõgesid ja seejuures nad aina laulsid.

Talupojad, kes olid huvitatud viljade kasvust, pöördusid töölauludes mehilase poole palvega, et see lukustaks talve ja päästaks valla viljarikka suve. Igatsusega ootasid nad kevade saabumist ja tervitasid teda lauludega. Näit.:

Kevad, kevad kaunike!
Tule, kevad, rõõmuga,
rõõmuga, rõõmuga,
andide suurtega,
lina kõrgega,
juure sügava
ja vilja rohkusega.

Karjused aga laulsid oma lauludes nagu „Vihmake, vihmake, üle jää!“, et pikaajaline vihm ükskord lakkaks.

Muiste peeti Venemaal pulmi sama kombestikulise toreduse ja pidulikkusega nagu Eestiski, kusjuures iga talituse puhul lauldi. Seepärast on venelastel õige ohtrasti pulmalaulu, milledele on omane teatav dramaatilisus.

Vene pulmalaulud on enamasti eeleegilised, peites endis sügavat ja ehtsat tunnet. Harilikult kujutatakse mõrsjat pulmalauludes metafooriliselt „valge luige kesena“, kes on oma kodusest luikede parvest maha jäänud ja vastu tahtmist sattunud peigmehe omaste, „hallide hannede“ karja.

Neiu, kes vanemate poolt oli sunniviisil mehele pandud, kurdab oma õnnetut elu naisepõlves. On aga ka neid rahvalaule, milledes väljendub perekondlik rahulolu ning õnnetundmus.

Mitmekülgne vene ühiskonnalaulude repertuaar kajastab eri rahvaklasside sotsiaalseid suhteid feodaalajal. Nagu teame, elas töötav rahvas tol ajal majanduslikult ja poliitiliselt ahistatud olundis. Seepärast sisaldab ühiskondlik rahvalüürika rohkesti protestimeeleolu ja vaenuavaldusi ekspluateerijate vastu. Töötav rahvas võitleb ühiskonnalauludes iseteadvalt sõnarelvaga kõige selle ülekohtu ja vägivalda vastu, mis oli iseloomulik feodalistlikule ühiskonnavormile.

Talumatu pärisorjus ja mitmekümne-aastane sõjaväeteenistus — need on peamised ühiskondlikud teemad, mida vene rahvalauludes käsitletakse kõige sagedamini. Orjuselauludes kujutatakse vaevarikast tööd mõisas ja hurjutatakse halastamatut mõisnikku. Sõjalauludes aga kirjeldatakse sõjaväeteenistuse ränkust, millest rahvalauliku ütluse järgi pole „mõrum“ ükski rohi lagedal väljal.

Vene vanemad rahvalaulud on loodud vabas värsimõõdus, kus rõhutute silpide arv võib värsis vahelduda, nad on riimideta ja arvurikaste paralleelvärsisidega ning neil puudub stroofide jaotus. Uuemates rahvalauludes aga esinevad kindel värsimõõt, riimid ja stroofid.

Lüüriliste rahvalaulude kõrval omab suur vene rahvas rohkesti eepilisi rahvalaule, milledes enamasti jutustatakse sõjasangareist. Toome näitena rahvalaulu „S u r e v k a s a k a s“, mis kindla värsimõõduga ja riimitud luuletootena kuulub rahvalaulude nooremasse sarja.

SUREV KASAKAS.

(Vene rahvalaul.)

Pilved väljale
puistavad lund.
Surev kasak seal
ootab viimset und;
külma rahusse
näo surub ta,
näo surub ta
surma oodates.
Peatsis kaaren tal
karjub kronksudes,
tema jalutsis
nutab hobune:

„Lase lahti mind,
minu peremees,
lase lahti mind,
anna vabadus!“

„Siidiratsutid
ise katkesta,
jookse, lenda siit
laial' väljale!
Kahe niidu peal
keha kinnita,
kahe järve veel
janu jahuta!

Jookse, lenda siis
minu koju sa;
löö seal jalaga
vastu väravat.

Tuleb välja eit,
küsib silmavees:
„Kulla hobune,
kus su peremees?
Kas ehk lahingus
on ta tapetud?

Või ehk oled ta
maha visanud?“

Mõista sina siis,
varsti pajata,
üttele temale
ajaviitmata:

„Pole lahingus
tema tapetud,
mina teda ei
maha visanud:
sõidul leidis ta
mõrsja magusa,
laia välja peal
koha vagusa.““

(Tõlkinud Jakob Tamm.)

Uusim nõukogude rahvalaul erineb niihästi sisult kui ka vormilt vanast vene rahvalaulust. Neis ülistatakse suurt ja rikast kodumaad, võidurikast Punaarmeed, Isamaasõja ordenikandjaid, sõjasangareid ja sotsialistliku riigikorra loojaid ning avarapilgulisi ja tarku juhte — Leninit ja Stalinit, kes on saanud

sõbralike nõukogude rahvaste moraalse kokkukuuluvuse ja poliitilise ühtsuse sümboliks. Oma laitmatu vormiga läheneb uusim nõukogude rahvalaul nüüdisaegsele vene rahvapärasele kunstluulele.

SINU TAHTMIST MÖÖDA KÕIK ON TEOSTUND.

(Vene rahvalaul.)

Helesuline kui haugas oleksin,
sinisuliseks kui tuviks saabuksin,
pääsuks kergetiibseks pääseksin,
otsejoont ma lendu ürgaksin,
kuni Moskvani ma lendaksin,
kuni Kremli kiviseinani,
mausoleumi man laskuksin,
man Vladimiri, man Lenini.
Talle ütlesin ma: „Selge päikene,
vaata ringi sa ja rõõmusta,
kuidas kõik on elus uueks saand.
Aiad õitsevad — kolhooside,
väljad õitsevad — kolhooside,
kirkaks-kirkamaks me elu edeneb.
Meie lapsed koolis õpivad,
taevas tiirlevad me haukad-noorukid
ja me tüdrukute juhti' traktorid.
Kodus elame kõik külluses,
töö me kätes hästi edeneb
ja me põues põleb armastus
eest su võitluse ja vägitegude.
Töötasid me tuluks puhkust tundmata,
suurt su mõistust-tarkust säästmata,
põlesid me heaks kui leekiv tuleriit.
Kõik, mis mõtlesid kord, kõik on teostund!
Sinu tahtmise ja käsu järele
viib meid õnnele me Stalin nüüd.
Kotkaist kotkapojad sünnivad,
haukad õhku võitma väledad,
ookeanid on kui verivennaksed.
Stalin Leninile verivend
tööga, kotka-hoogsusega on,
avara ta hauka-lennuga.

Käime Staliniga nagu Leniniga,
võime Staliniga nagu Leniniga
kõnelda, me mõtteid mõistab ta,
hoolitseb me eest kõik oma elua'a.
Tema juhtimise-hoole all
pole praegu meil ei kodutuid,
isamaatuid, ihu-üksikuid
ilma sugulaste, sõbruta,
orbe, leskinaisi lükata,
sulalikku elu-olemist,
koirohu-kibet, maltsa mõrudust.
Viib vaid tee meid üks ja üldine
õnne juurde, kirgas, kiirgav, lai,
ja meid juhtimas on seda teed
meie oma armastet partei.

Vene bõliinad.

Vene eepiliste rahvalaulude hulgas on tähtis koht bõliinadel, mis kõnelevad sangarite kangelastegudest ja erakordseist seiklusist. Suurem osa bõliinasid on tekkinud Vene riigi loomise algsajandel, kui vene rahval tuli võidelda välisvaenlaste, petšeenegide, polovetside, hiljem tatarlaste ja poolakate vastu. Paljudes bõliinades esineb tegelasena Kiievi vürst Vladimir, kelle valitsemise ajal toimus Venemaal ristiusu levimine. Vladimiri ei kujutata bõliinades sangarina, vaid heatahtliku peremehena, sageli vaenlaste vastu nõrgana ja abituna, teisel aga karmi, salakavala ja tänamatu valitsejana.

Kiievi kangelased.

Bõliinade tõelisteks kujudeks on Vladimiri družiinasse (malevasse) kuuluvad kangelased, kellede hulgas paistab eriti silma Ilja Muromets. Ilja Murometsi nimetatakse „talupoja pojaks“ Karatšarovi külast, mõnikord ka „vanaks kasakaks“. Teda kujutatakse suure armastusega. Ta on hea iseloomuga, väga malbe ega kiitle kunagi oma jõuga ja atamani (juhi) nimetusega. Oma tohutut jõudu ta ei kasuta ka vallutamiseks, vaid oma rahva ja isamaa kaitsmiseks ja raskete, kuid kasulike tööde sooritamiseks.

seks. Teel Kiievisse vabastab ta vaenlase poolt piiratud Tšernigovi linna, kuid loobub vastu võtmast valitseja kohta. Et jalule seada ühendus Kiievi ja Tšernigovi vahel, kõrvaldab ta kurja „ööbik-roimari“. Kõikjal tema ettevõtteis on põhimõtteks abistada oma rahvast, teenida oma kodumaad, leski ja orbe. Ta kutsub teisi kangelasi võitlema Venemaa eest. Iljas kehastuvad oma rahva parimad püüdlused.

Kiievi kaitsja ataman Ilja Murometsi kõrval paistab silma tema vapper ja tugev abiline Dobrõnja Nikititš, kes on kirjaoskaja ja varustatud suure kunstimeelega. Dobrõnja on diplomaat, kes täidab Vladimiri poolt antud raske ülesande — lepitada viimane solvatud Murometsiga.

Novgorodi kangelased.

Novgorod oli suure veete ääres tähtsaim ja rikkaim kaubalinn. Novgorodi kangelased kehastavad selle linna rikkust ja võimsust. Silmapaistvam Novgorodi kangelane on kaupmees Sadko, kes algul vaese kandlemängijana meeldib vetevalitsejale ja kes viimase abiga võidab kihlveo rikaste kaupmeestega selle kohta, et Ilmjärves elab kuldsete oimudega kala. Saanud nii väga suurte rikkuste omanikuks, ehitab Sadko endale valgest kivist lossi, milles on päike, kuu ja taevatähed. Ühel suurejoonelisel pidul ta kinnitab, et võib ära osta kogu Novgorodi kaubad, kuid on sunnitud varsti tunnistama, et Novgorod on temast rikkam, kuna ostetud kaupade asemele ilmub üha uusi, veelgi kallimaid kaupu. Sadko tegevuses kujutatakse ärilise Novgorodi olustikku ja rahva soove rikastuda, tungi jõuda õnnelikule ja jõukale elule.

Vastupidi vägilasele-kaupmehele esineb teine Novgorodi sangar Vassili Buslajev tõelise jõukangelasena. Kuigi tema vägiteod ei toimu võitlusväljadel välisvaenlasega, vaid rusikavõitlustes oma vastastega Novgorodis, on ta sümpaatne kuju, kelle jõudu ja osavust rahvas imetleb ja austab. Julgena ja vabana igasugustest eelarvamustest ei usu ta ei unenägusid, nõidumisi ega ennustusi.

Svjatogor.

Tohutu jõuga on varustatud kangelane Svjatogor, tähelepandav kuju mitte ainult vene rahvaluules, vaid kogu maailma rahvaluulelises loomingus. Svjatogor on tohutu suur ja tema jõud

mõõtmatu. Isegi maakeral on teda raske kanda. Bõliinades kujutatakse teda lamavana „Pühades mägedes“. Ennast liigutades paneb ta kogu maa värisema. Ilja Muromets on tema kõrval kääbus. Ta on valmis maakera üles tõstma, kui ainult leiaks obaduse. Selle obaduse ta siiski leiab väikese kastikese kujul, mis on nii raske, et tõstmisel ta vajub põlvini maasse ja sureb.

Mikula Seljaninovitš.

Mõnede bõliinade järgi leidus siiski kangelane, kes kastikese, mida Svjatogor liigutada ei suutnud, endale kerge vaevaga õlale tõstis. See oli kangelane-põlluharija **M i k u l a S e l j a n i n o v i t š**. Mikula on rahulik talupoeg-kündja, kelle põld on mõõtmatu. Mikulat kujutatakse väga ilusana, korralikuna ja heatahtlikuna. Tema isikus on vene rahvas loonud vaba, uhke ja tööd armastava talupoja ideaalkuju. Tema töös avaldab rahvas oma suurt austust ja armastust põlluharimisele.

Bõliinade levikualad.

Pärast seda kui tatarlased vallutasid ja laastasid Lõuna-Venemaal, rändasid suured rahvahulgad põhjapoolseisse rajoonidesse ja bõliinade loomine vaibus. Samuti ei soodustanud Moskva-Venemaal kehtima hakanud pärisorjus bõliinade tekkimist ja levikut. XVII sajandil isegi hakati rändlaulikuid, kes olid peamised bõliinade tutvustajad, taga kiusama. Nad siirdusid rajamaadele Doni äärde, Põhja-Kaukaasiasse ja Siberisse, kus bõliinade loomine teataval määral kestab. Eriti elav on bõliinade loomine põhjajoonides, Valge mere ääres, Petšora jõe piirkonnas ja Aunuse järve ümbruses (praeguses Karjala-Soome NSV-s). Neis rajoonides oli rahvas kauemini vaba pärisorjusest ja kangelaslikud kujud vabadest sangaritest mõistetavamad.

Rahva hulgas on elanud palju andekaid bõliinade teadajaid ja ettekandjaid, kuid võrdlemisi vähesed on saanud tuttavaks teadusele, kuna rahvaloomingule enne nõukogude korda omistati võrdlemisi vähe tähelepanu. 1896. a. esines bõliinade ettekandega ülevenemaalisel näitusel Nižni-Novgorodis (praegu Gorki) Aunuse järve äärsest külast **I r i n a F e d o s s o v a**. Ta äratas Maksim Gorki tähelepanu, kes avaldas rahvalauliku kohta artikli ajalehes.

Ettekande mõju Gorkile oli seevõrra sügav, et ta kümneid aastaid hiljem seda juhtumit kasutas oma suures teoses „Klim Samgini elu“. Eriti tuntuks sai samuti Aunuse äärest pärinev rahvalaulik Trofim Rjabinin, kelle armastatumaiks sangareiks olid Mikula Seljaninovitš ja Ilja Muromets. Ta pärandas oma lood pojale ja pojapojale. Viimane on tänapäeval loonud rea uusi böliinasid nõukogude temaatikal.

Böliinad nõukogude temaatikal.

Hoolimata rasketest elutingimustest mõisnike ja kapitalistide ikkes säilitas vene rahvas oma armastatud muistsed kangelaskujud kuni uusima ajani. Suur sotsialistlik oktoobrirevolutsioon lõi eeldused böliinade taaselustuseks. Rahvas annab iga päev suuri sangarikujusid, kes leiavad jäädvustamist rahvalaulikute poolt. On kerkinud rida uusi böliinade loojaid uutel nõukogude elu teemadel. Kui 1899. a. Valge mere ääres elutsevalt Marfa Krjukovalt kirjutati üles ainult mõni böliina, siis nõukogude tingimustes temast on saanud austatav rahvalaulik, NSVL Nõukogude Kirjanike Liidu liige ja ordenikandja, kes on esinenud paljude suursündmuste puhul kogu maa keskustes. Ta on esitanud üle 150 böliina, mis on välja antud kolmes suures köites. Rahvalaulikud loovad nõukogude elust uusi böliinasid, avaldavad lugusid Leninist, Stalinist, Tšapajevist, Toivo Antikaisest, papaninlastest, polaarlendureist jne. Krjukovale kuulub suurepärase poeem „Lugu Leninist“, milles ta käsitleb Lenini elu ja näitab teda kui suurt võitlejat töörahva huvide eest ja kogu töötava rahva juhti.

ILJA MUROMETS JA KALIN-TSAAR.

(Böliina.)

1.

Sees suure, sees linna, sees Kiievi,
man lahke, man vürsti Vladimiri
peeti piduke, päris pidugi aus,
kus hulki, kus vürste, bojaare koos,
veel Venemaa võimsaid sangareid.
Päike Vladimir, vürst linna Kiievi,
aga kiitis ju oma ta linnagi,
aga kiitis oma kanget ta Kiievit;

Venemaa vägevad sangarid
aga kiitlesid nemad ju jõuga,
ju jõuga kalevikangega;
ja kaupmehed, külalised kaugeilt mailt,
aga kiitsid kalleid oma kaupasid,
aga kaupasid neid meretaguseid,
aga nugiseid neid, reinuvadereid,
aga musti mujalt-maa soobeleid.
Ja arukas kiidab oma vanemaid,
aga arutuma huulil noor naine vaid.
Dobrõnjake hobust head ülistas,
Aljoša Popovitš kulda kõlistas.
Kangel kukru sees kulda on külluses,
kuld ta kukrust ei eales kahane,
vaid peenraha pihust pea pudeneb.
Kõik siis vene need vägevad sangarid
ju kõik õuestki vürsti hajusid,
iga sangar sealt siirdus ta telgisse.

2.

Keset öökest pilkast ja pimedat
äkki hädakell undavalt helises,
kaikus kimedalt vürsti õue peal,
vürsti-päikese selle Vladimiri;
tuli tatarlane räpane,
käsukirja laotas lauale,
vürsti-päikese Vladimiri
lauale kas tammest tehtule,
tammest tehtule ja kulla-kaetule,
ise sõnnulla siis sahkama:
„Ai sa, päikene Vladimir-vürst,
vürst Vladimir kõrge Kiievi!
Korista kõik vürsti kodadest,
saada sangarite lossidest,
aja amburite uulitsaist,
et saaks sisse sõita Kalin-koer
suurde linna kõrge Kiievi.“
Kohkus päikene Vladimir kõrge Kiievi,
kohkus kuuldes koerast Kalinist
ja ta väest suurest, vägevast,

laskis kutsu' vene kangeid sangareid,
 Ilja Murometsi, vana kasakat.
 Tulid kõik vägevad sangarid,
 puudus üksi vana kasakas,
 vana kasakas Ilja Muromets,
 Ilja Muromets poeg Ivanovitš.
 Siin siis sõnab päike Vladimir-vürst,
 vürst Vladimir kõrge Kiievi:
 „Ent kus vana kasak Ilja Muromets,
 Ilja Muromets poeg Ivanovitš?“
 Toodi vana kasak Ilja Muromets.
 Tema risti heidab, nagu õpetet,
 kummardusi teeb, kuis kirjutet,
 kahte, kolme, nelja külge kummardab,
 päikest, vürst Vladimiri, veel eraldi.
 Siin siis sõnabki Vladimir-vürst,
 vürst Vladimir kõrge Kiievi:
 „Ai sa, vana kasak Ilja Muromets,
 Ilja Muromets poeg Ivanovitš!
 Ons veel kedagi, kes kaitseks Kiievit,
 hoiaks ohust armast isamaad?“

3.

Ja kas tõusis vana kasak Ilja Muromets,
 Ilja Muromets poeg Ivanovitš,
 tõusis ta kas kõrge tammele,
 piilus ta kas puhta põllule,
 kaes kaudu kiikri kaugele,
 niivõrd kokku aet rāpaseid tatareid,
 hunt ei piira joostes päevaga,
 ronk ei piira lendes teisega.
 Laskus alla vana Ilja Muromets,
 Ilja Muromets poeg Ivanovitš
 pealt selle, pealt tamme, pealt kahara
 peale selle, peale memmekse musta maa.
 Ent kui istus oma hiigla ta ratsule,
 hoost piitsakesega hirmutab,
 terasnuia ta pihu peal tantsitab,
 pillub nuia pallina ülesse,
 heidab hetketi pilvepiirile.
 Aga nui neljakümne on puudane.

Sõitis välja ta põllule puhtale
manu tatarite nonde räpaste.
Võttis tatareid räpaseid raiuda
noore Jermaki Timofei pojaga.
Maha löid kõik tatarid räpased
peal selle, peal põllu, peal puhta nad,
man selle, man jõe, man Smorodina,
man tolle, man tamme kas kahara;
maha löid nad kõik tatarid räpased.
Siisap süttisid sangareis südamed,
kärmelt käisid siis kangelas-künnapud.

SVJATOGOR.

(Bõliina.)

Svjatogor end seadis jalutama lagedal põllul,
saduldab oma hüva ratsu
ja sõidab lagedal põllul.
Pole Svjatogoril kellegagi jõudu mõõta,
ent soontes jõud tal tulvavalt
ju keeb, ja üle keeb:
ränk tal oma jõust kui raskest rasedusest.
Vaat kõnelebki Svjatogor:
„Kui vaid pideme leiaksin,
kogu maakera üles tõstaksin!“
Sõidabki Svjatogor stepis
manu pisipaunakese õlarihmalise;
võtab piitsa siis, puudutab paunakest, —
lükkab sõrmega, kuid see ei nihkugi, — ei värahtagi,
haarab ratsult käega, — ei kerkigi.
„Paljugi aastaid maailmas ma sõidelnud,
pole säärasele imele sattunud,
seesugust kummalist näinudki:
pisiike paunake õlarihmaline
ei nihkugi, ei värahtagi, ei kerkigi.“
Ronib Svjatogor hüvalt ratsult,
haaras ta paunakest mõlema kämbлага,
tõstis paunakese üle põlvede, —
ja põlvini Svjatogor vajus maasse,

aga valgel näol ei pisarad, vaid veri voolab.
Kus Svjatogor vajus, siit tõusta ei saanud.
Siin saabuski ta elu lõpp.

(Tõlkinud J. Mihkla.)

VOLGA JA MIKULA.

(Böliina.)

Sündis vürstlikus linnas seal Kiievis,
sündis lapsuke Volga Svjatoslavgovitš.
Kasvas kangemaks Volga, sai suuremaks,
õppis hoolega targaks ja osavaks.
Valis endale kaaslased võimsamad,
kolmekümnest puudus neist üksainuke:
kolmekümnes oli Volga, oli ise ta.

Kahest linnast ei rahvas toond maksusid,
kuulsast Gurtševist ja ka Orehhovtsist,
aastamaksusid Kiievi vürstile;
aga südikas Volga Svjatoslavgovitš
ühes kõige oma kaaslaste hulgaga
tõttas maksusid nende käest nõutama.

Ratsul nõnda siis teele nad sõidavad,
laial' väljale lennates lähevad.
Kaugelt väljalt nad kuulevad künnimeest:
künnab välja peal kündja ja vilistab,
tema ader see kääksub ja kägiseb,
adrarauad need kividel kriiksuvad.

Kolmat päeva ju sangarid sõidavad,
kündja juurde alles nüüd nad jõuavad.
Künnab välja peal kündja nii agaralt,
oma märkekest sammule sundides.
Peenrast peenraste vagu tal ulatub —
vao pikkust ei mõõta või silmaga;
tammekännud maast üles mees keerutab,
kivid suuremad vaosse veeretab;
juuksed aga tal käimisel hõljuvad,
pärlipaeltena pihale puutuvad.
Kündjal mära on adra ees kollakas,
roomad rangide küljes on siidised;
mära saba see mööda maad lohiseb,
laka jõhvid on rõngasse rullunud.

Ader kündjal on tugev, on tammine,
adrarauad need haljamast hõbedast,
raua otsad on kullast veel kallimast.

Sõnab Volga seal nõnda siis kündjale:
„Jumal appi sull', südikas künnimees!
Jõudu sinule ja sinu loomale
peenrast peenraste vagusid ajada!“

Lausub kündja siis vastuseks Volgale:
„Nõnda muidugi, Volga Svjatoslavgovitš;
abi jumalikku läheb tarvis mull'
peenrast peenraste vagusid ajades.
Aga kuhu sa ise siis tõttadki
oma kaaslaste südika salgaga?“

Kõneles Volga seepeale kündjale:
„Kahte linna nüüd Kiievist sõidan ma:
need on Gurtševi linn ja Orehhovets;
sealsed mehed ei maksusid õienda.“
„Just nii, Volga Svjatoslavgovitš!
Selles Gurtševis kui ka Orehhovtsis
pole õigust, — seal röövlid elunemas:
kolme päeva eest alles ma käisin seal;
ostsin sada kolm kotitäit terveni —
sada puuda oli soola iga koti sees —,
panin koormaks kõik märale vedada.
Sõitsin nõnda siis läbi neist linnadest.
Kuidas mehed mind püüdma küll hakkasid,
nagu teeäärased röövlid nad kunagi.
Kaasas olid mul vemmäl ning matakas,
viimaks röövleid tümitama hakkasin.
See, kes püsti seal seisis, jäi istuli;
kes seal istus, see prantsatas pikali —
ligi tuhat neid maha nii nottisin.“

„Oled südikas kündja sa isegi...
sõida minuga ühes kui seltsimees!“

Kündja oli ka valmis, ei viivelnud:
siidiroomadest adra ta lahutas,
tõmbas mära siis adra eest tulema;
mära selga ta istus ka kindlasti.
Seltsis mehed ratsutasid minema.

Kõneleb kündja nõnda siis Volgale:
„Peatu, Volga Svjatoslavgovitš!
Adra jätsin ma hooletult vaole;
pole tehtud ta teisele varasta’.
Teda kõhetu mees küll ei liiguta,
rikas muidugi teda ei tahagi,
aga paha, kui juurde saab talumees:
välja tõmbab ta adra siis vao seest,
adraraudadelt mulla ta raputab,
adra võtab ja täiesti omastab —
ütle, millega ise veel künnan ma!
Saada sinna oma kaaslased südikad,
ader välja nad vao seest vinnaku,
adraraudadest muld maha rapsaku,
põõsa taha siis ader ka paisaku!“

Saadab kohe Volga Svjatoslavgovitš
oma kaaslaste hulgast kolm kõvemat,
kõige paremat kangelast katsele,
atra vao seest üles veel vinnama,
adraraudadest mulda ka rapsama,
põõsa vilusse atra seal paiskama.
Adra juurde need mehed ka sõidavad,
adra käsipuust ümber küll käänavad,
aga maast teda tõsta ei suuda nad.
Kümme kangelast Volga a’ab katsele.
Adra juurde kõik kümme seal sõidavad,
adra käsipuust ümber küll käänavad,
aga maast teda tõsta ei suuda nad.
Volga saadab kõik kaaslased katsele, —
kolmekümnest neid puudub üksainuke.
Adra juurde nad sõidavad viimseni;
adra käsipuust ümber küll käänavad,
aga maast teda tõsta ei suuda nad.

Kõneleb kündja nõnda siis Volgale:
„Kuule, Volga Svjatoslavgovitš,
pole kaaslaste hulgas sul kangelast;
sinu leiba nad söövad asjata.“

Asub künnimees ise siis adrale;
ühe käega käsipuust tõmbab ta,
tõmbab vao seest adra ta ülesse,

adraraudadelt mulla ta raputab,
tõstab üles ja õhu sees keerutab:
ader lendab kui pääsuke pilvini,
põõsa taha siis langeb sealt maha ta,
käsipuuni läeb mullasse langedes.
Ratsul teele nad jällegi ruttasid.

Kõneleb Volga siis nõnda kündjale:
„Oled südikas kündja sa isegi...
Tule, hakkame võidu ka ajama!“

Küндja mära lä'eb sammudes tuseselt,
Volga täkk aga jookseb ju sörkides.
Küндja mära lä'eb joostes, lä'eb kiiremalt,
Volga täkk aga nelja a'ab kõrval tal.
Küндja mära lä'eb traavides tuliselt,
Volga täkk aga maha jääb ajades.

„Oota järgi mind, küндja, — ma kõnelelen...
Kuule, oleks küll täkk sinu hobune,
annaks tema eest viissada rubla ma.“

Kõneleb küндja vastuseks Volgale:
„Pole aru sul, Volga, ka endalgi!
Mära oli veel varss, kui ma ostsin ta,
üheaastane varsake, imeja;
maksin viissada rubla ma varsa eest;
alla tuhande ära ei anna nüüd.
Aga oleks veel täkk minu hobune,
tema hinnal siis aru ei olekski.“

Kõneleb Volga nõnda siis küндjale:
„Näe imet, või nõnda need asjad on!
Ütle, küндja, kuidas sind ka hüütakse,
kodu järele kuidas sind kutsuda.“

„Ah sina, Volga Svjatoslavgovitš!
Külvan otra väljale ja koristan,
koristan rõuku, vean siis koju ka,
vean koju ja ära siis peksangi,
peksan ära ja õlut siis keedan tast,
keedan õlut, mehed kutsun siis;
mehed söövad, joovad ning kiitvad mind:
„Ole terve, Mikulake Seljaninovitš!“

(Tõlkinud Jakob Tamm.)

Vene rahvajutud.

1. Muinasjutud.

Vene muinasjutud langevad niihästi oma ainestikult kui ka käsituslaadilt suuresti ühte eesti muinasjutu-repertuaariga. On ju muinasjutud levinud ühest maast teise, saades kõigi kultuurrahvaste kollektiivseks luulevaraks.

Nagu meil, nii tegutsevad ka vene loomamuinasjuttudes loomad inimeste taoliselt. Venes leidub rohkesti muinasjutte kavalast rebasest, rumalast hundist, meemaiast karust, uhkest kukest jne.

Vene nõidusmuinasjuttudes kõneldakse fantastilisist olendeist ja nõiduslikest olukordadest. Esinevad lohed, inimesed muutuvad loomadeks või esemeiks, loomad abistavad inimest jne. Näiteks kuuluvad nõidusmuinasjuttude rühma muinasjutud „Kuri nõid ja Päikese õde“, „Vassilissa Ülitark“, „Tsarevna-Konn“ jt.

Novellilaadilistes muinasjuttudes areneb tegevustik reaalelu raamidest, aga tundub siiski ebausutavana. Näiteks keegi kuningas, kuulda saanud targast tüdrukust, tahaks tema tarkuses veenduda. Ta saadab tüdrukule väikese tükikese lõnga ning käsib sellest öö jooksul kududa kanga ja ömmelda särgi. Vastuseks saadab tüdruk kuningale väikese puulaastukese ja palub sellest valmistada teljed, et tal oleks võimalik täita kuninga soovi. Üllatatud sellest leidlikust vastusest, abiellub kuningas targa tütarlapselga.

Naljandeis naeruvääristavad vene muistsed jutustajad upsakaid, rumalaid ja ihnsaid inimesi. Erilise pilke osaliseks saavad ekspluateerivad mõisnikud ja teesklevad papid.

Kuigi muinasjuttude sisus on palju ebausutavat, esinevad neis tegelased siiski üsna tõepäraste ja usutavate karakteritega. Siin tõstetakse esile tegelaste positiivsed iseloomujooned: ausus, töökus, korralikkus ja õiglus.

Tuntuimaks tegelaskujuks vene nõidusmuinasjuttudes on Ivan-tzarevitš, kes on julge, avameelne, heasüdamlik, kaastundlik ja aus. Tema õilsatele iseloomujoontele seatakse vastu ta vanemate vendade salakavalus, pahatahtlikkus ja õelus. Muinasjuttude lõpul jääb võitjaks õiglane ja aus Ivan-tzarevitš. Väga sageli esineb vene nõidusmuinasjuttudes abilisena hobune, kes aitab tegelasel täita raskeid ülesandeid.

Tavaliselt algavad vene muinasjutud väljendiga „Mingisuguses riigis, kauges kuningriigis“ või jälle „Elas-oli“ jne.

2. Muistendid.

Muistendeis kujutatakse vene rahva elu-olu tõepärasel valgustuses. Siin esinevad domineerival kohal ajaloolised ja ühiskondlikud sündmused või teatavate kohtadega seoses olevad lood. Ühiskondlikes muistendeis pilgatakse rahva rõhujaid, näidates neid rumalate, ahnete ja jõhkratena, keda taibukas talumees oma leidlikkuse ja teravmeelsusega naeruvääristab.

Nõukogude Liidus jätkub muistendite loomine tänapäevalgi. Vene rahvalikud jutustajad loovad huviküllaseid ja kunstiliselt mõjusaid muistendeid sõjakangelastest, Leninist, Stalinist ja nüüdisaja ühiskondlikest tähissündmustest. Neid muistendeid levitatakse rahvahulkadesse niihästi suuliselt kui ka trükisõna vahendusel.

Näiteks lõi M. Korgujev muistendi rahvakangelasest Tšapajevist. Hiljem koostasid samal teemal muistendeid ka teised jutustajad. Nii sai legendaarne kangelane Tšapajev kogu nõukogude rahvale imesteldavaks tegelaskujuks, kellest loetakse ja jutustatakse ning ollakse ta vaprustest ja patriotismist vaimustatud. Sellest selgub, et muistendi vana vorm on vene rahvaluules tänapäevani säilinud, aga selle sisu on muutunud sotsialistlikuks vastavalt nõukogude ühiskonnavormile.

KURI NÕID JA PÄIKESE ÕDE.

(Vene muinasjutt.)

Mingisuguses riigis, kauges kuningriigis elas ja oli kuningas kuningannaga. Neil oli poeg Ivan-tsareevitš, kes oli sünnilt tumm. Ta oli kaksteistkümmend aastat vana, kui ta läks kord talli oma armsama tallipoisi juurde. Tallipoiss jutustas talle alati muinasjutte, ja nüüdki Ivan-tsareevitš tuli kuulama temalt jutukesi, mida seekord aga ei saanud kuulda.

„Ivan-tsareevitš!“ ütles tallipoiss, „sinu emal sünnib varsti tütar, kes on sinule õde; temast saab kohutav nõid, kes sööb ära nii isa kui ka ema ja kõik nende käsualused. Mine siis palu isa, et ta annaks sulle parima täku, just nagu ratsutamiseks, ja sõida siit ära, kuhu aga silmad sihivad, kui tahad hädast pääseda!“

Ivan-tsareevitš jooksis isa juurde ja kõneles oma elus esimest korda temaga. Kuningas rõõmustas selle üle nii väga, et ei hakanud küsimagi, milleks on temale tarvis head ratsut, — kohe käskis ta pojale saduldada parima ratsu oma hobusekarjast.

Ivan-tsareevitš istus ratsu selga ja sõitis, kuhu silmad aga sihtisid. Kaua-kaua sõitis ta. Teel kohtas ta kaht vanaeite-õmblejat ja palus, et need ta eneste juurde elama võtaksid. Vanaeided aga ütlesid: „Meeleldi võtaksime sind, Ivan-tsareevitš, kuid meil on vähe aega elada. Kui oleme katki murdnud kohvritäie nõelu ja õmmelnud ära kohvritäie niiti — nii kohe tuleb ka surm!“ Ivan-tsareevitš hakkas kaastundmusest nutma ja sõitis edasi.

Kaua-kaua sõitis ta. Sõidab Tammekeerutaja juurde ja palub: „Võta mind enda juurde!“ — „Meeleldi võtaksin sind, Ivan-tsareevitš, kuid mul jääb veel vähe elada. Vaat, kui välja rebin kõik need tammed ühes juurtega — nii kohe on ka minu surm!“ Tsareevitš hakkas veel enam nutma ja sõitis ikka kaugemale ja kaugemale. Jõuab Mäekeerutaja juurde, hakkab teda paluma, kuid see vastab: „Oleks hea meel sind vastu võtta, Ivan-tsareevitš, kuid minul eneselgi ei ole enam kaua siin elada. Näed, ma olen pandud mägesid ümber pöörama. Kui saan viimastega valmis — siis on ka minu surm!“ Ivan-tsareevitš kastus pisaratevalangusse ja sõitis ikka edasi.

Kaua-kaua sõitis ta. Jõudis lõppeks Päikese õe juurde. See võttis ta enese juurde, toitis, jootis, hoolitses tema nagu oma lihase poja eest. Hea oli siin tsareevitšil elada; aga siiski mitte täiesti, ta nukrutseb: tahab teada saada, mis sünnib kodukolmel. Ta ronib mõnikord kõrgele mäele, vaatab oma lossi poole ja näeb, et kõik inimesed on söödud, ainult seinad on jäänud järele. Ohkab ja hakkab nutma. Kord, kui ta niiviisi vaatas ja nuttis, küsis Päikese õde temalt: „Mispärast sa, Ivan-tsareevitš, nüüdki oled nutnud?“ Ta ütles: „Tuul puhus silmisse.“

Teisel korral jälle sama lugu. Päikese õde võttis nüüd tuule käsile ja keelas tuulel puhumast. Kuid ka kolmandal korral tuli Ivan-tsareevitš nutetult tagasi, ja nüüd ei olnud teha enam midagi — tuli kõik üles tunnistada. Ta hakkas paluma Päikese õkest, et see laseks tema, tubli noormehe, koju järele kuulama. See ei taha teda lasta, kuid tema ikka palub. Lõppeks, kui ta nii väga on palunud, laskis Päikese õde ta kodumaale järele kuulama ja andis talle teele kaasa harja, kammi ja kaks nooreks tegevat õunakest: kui vana ka inimene oleks, aga kui sööb õunakest — nooreneb otsekohe.

Tagasi sõites satub Ivan-tsareevitš Mäekeerutaja juurde. Sellel oli järele jäänud veel ainult üks mägi. Noormees võttis oma harja ja viskas lagedale väljale: ei tea kust võetud — kohe kasvasid

maa seest kõrged, kõrged mäed, mis toetuvad oma tippudega taevasse, ja kui palju neid on seal — nägematult palju! Mäekeerutaja rõõmustas ja asus rõõmsalt tööle.

Kas pika või lühikese ajaga sõitis Ivan-tsareevitš Tammekeerutaja juurde. Kõigest kolm tamme oli veel jäänud järele. Ta võttis kammikese ja viskas selle lagedale väljale: ei tea kust — äkki hakkasid kohisema, tõusid maa seest tihedad tammemetsad, puu puust jämedam. Tammekeerutaja rõõmustas, tänas tsareevitšit ja läks saja-aastasi tammi välja rebima.

Kas pika või lühikese ajaga jõudis Ivan-tsareevitš vanaeitede juurde, andis neile kummalegi õunakese; nad sõid need ja nooredid silmapilk. Ja nad kinkisid talle rätiku. Nagu rätikuga lehvitad — tekib selja taga terve järv.

Sõidab Ivan-tsareevitš koju. Õde jookseb välja, kohtab teda ja meelitab: „Istu, veljeke, mängi kannelt; mina aga lähen — valmistan lõuna!“ Tsareevitš istus ja sõrmitses kandlel. August ronis välja hiireke ja kõnetas teda inimese häälel: „Päästa end, tsareevitš, jookse rutemini! Sinu õde läks hambaid teritama.“ Ivan-tsareevitš väljus kambrist, istus ratsu selga ja kihutas tagasi. Hiireke aga jookseb mööda keeli: kannel heliseb ja nii õde ei teagi, et veljeke on juba lahkunud. Nõid teritas hambad, tormas tuppa, vaat — ei ole hingegi, ainult hiireke libises auku. Nõid sai kurjaks, kiristas väga hambaid ja tormas tagaajamisele.

Ivan-tsareevitš kuulis müra, vaatas tagasi — vaat, vaat just nüüd õde jõuab järele! Ta lehvitas rätikuga — ja tekkis kohe sügav järv. Kuni nõid ujus üle järve, sõitis Ivan-tsareevitš juba kaugele.

Nõid kihutas nüüd veel kiiremini; vaat ongi juba ligidal. Tammekeerutaja taipas, et tsareevitš püüab end õe eest päästa, ja hakkas tammi maa seest välja rebima ja teele paiskama — kuhjas nii teele terve mäe: ei ole nõial enam läbipääsu. Viimane hakkas teed läbi tegema: näris, näris, vaevalt tungis läbi; aga Ivan-tsareevitš on selle ajaga juba kaugel. Nõid tormas taga ajama, ajas taga, ajas taga, — veel natuke — ja eest põgeneda on juba peaaegu võimatu. Nüüd silmas Mäekeerutaja nõida, haaras kõrgeima mäe ja paiskas selle otsekohe teele, ja selle mäe peale virutas veel teisegi. Kuni nõid vaevu ronis ja ronis, sõitis Ivan-tsareevitš edasi ja oli jõudnud juba kaugele.

Oli nõid saanud üle mägede, nii kihutas kohe vennale järele... Märkas viimast ja ütles: „Nüüd sa enam ei pääse mu käest!“ Vaat

ongi juba ligidal, vaat on juba tabamas! Samal ajal kihutas Ivan-tsareevitš Päikese õde losside juurde ja hüüdis: „Päike, päike, ava aknake!“ Päikese õde avas akna, ja tsareevitš hüppas sellest sisse ühes ratsuga. Nüüd hakkas nõid paluma, et talle antaks välja vend ühes peaga. Päikese õde aga ei kuulunud teda ega andnud noormeest välja.

Siis nõid ütleb: „Las Ivan-tsareevitš tulla ühes minuga kaaludele — kes keda üles kaalub? Kui mina ta üles kaalun, siis ma ta söön, kui aga tema minu üles kaalub — las siis tapab minu!“

Läksidki. Esmalt istus kaaludele Ivan-tsareevitš, siis aga ronis nõid. Vaevalt astus ta jalaga kaaludele, nii viskas Ivan-tsareevitši kõrgele üles, ja veel säärase jõuga, et ta sattus otse taevasse Päikese õde juurde lossi; kuid nõid-madu jäi maa peale.

TŠAPAJEVI SURM.

(Vene muistend.)

Ühel maal, ühes riigis, ja nimelt selles, kus elame meie, elas kord talupoeg. Kutsuti teda Ivaniks. Tal oli kolm last. Vanimat kutsuti samuti Ivaniks, keskmist — Peetriks, aga noorimat — Vassiliks.

Elasid nad väga vaeselt, ei olnud neil oma püüniseid metsloomade tarvis ega paati, millega sõita kalu püüdma.

Ja talupoeg Ivan elas, elas ja nii vaesena surigi.

Jäi lesk lastega. Kui lapsed olid kasvanud suureks, puhkes sõda. Vanemad pojad võeti sõtta, emaga jäi noorim — Vassili. Viimaks tuli ka temal kord minna sõtta. Siis võeti kõiki. Vassili jättis emaga jumalaga ja läks sõtta. Ja ema jäi ihu-üksi.

Läheb Vassili mööda küla. Siinsamas lähedal elas ta tädi, ema õde. Ja ta mõtleb:

„Võtan kätte ja astun tädi juurde sisse, jätan hüvasti, võib-olla ei tulegi sõjast enam tagasi.“ Läks.

„Tervist, tädi!“

„Tere, tere, õepoeg! Kuhu nüüd?“

„Nüüd, tädike, tule sõtta minna. Vanemad vennad juba sõdivad; ka minul vaja minna.“

Tädi ütleb talle:

„Kuule, õepoeg! Annan sulle ühe sõrmuse. See sõrmus jäi mulle mehelt. Ta tõi selle Türgi sõjast. Sel sõrmusel on niisugune imejõud, et ükski kuul sind ei võta, ükski mõök ei raiu. Kuid

sõrmus mõjub ainult kuival maal, aga vee peal ta võim nõrgeneb, pea seda hästi meeles.“

Vassili tänas tädi sõrmuse eest, jättis hüvasti ja läks edasi.

Tuli väkkekutsumise kohta ja hakkas siin õppima sõjalist tegevust. Ta õppis nii ruttu, oli nii tugev ja tark, et läks kohe sõtta, ja ükski kuul teda võitlustes ei võtnud.

Ta teenis sõjas kolm aastat, aga kui sõda lõppes ja tuli nõukogude võim, sõitis Vassili Ivanovitš koju. Aga peale tema ükski vendadest ei tulnud tagasi. Vennad langesid sõjas. Elas Vassili Ivanovitš mõne aja kodus, aga siis mõtles võtta naist. Võttis omast külast vaese talupoja tütre, peeti pulmad. Ja Vassili Ivanovitš hakkas elama oma naisega. Mõne aja pärast, nii aasta või kahe pärast, sündis neile kaks last.

Kord kuulis Vassili Ivanovitš, et kindralid kavatsevad hävitada nõukogude võimu ja selle asemele kinnitada oma. Vassili Ivanovitšil oli kahju, et hävib kogu töötav rahvas. Vassili Ivanovitš mõtles ja otsustas: „Pigem lähen veel kord sõtta, kuid ei lase hukkuda oma kodumaal.“

Ja ta ütles emale:

„Emake armas! Lähen kaitsma nõukogude võimu.“

Emaga ütles pisaratega:

„Oli mul kolm poega, oled jäänud aga sina üksi. Ka sinul tuleb anda pea, kui lähed teist korda sõtta.“

„Ei, ema,“ ütles Vassili, „mina lähen! Kui suren, ära jäta mu lapsukesi väikesi.“

Jättis siis ema ja naisega jumalaga, saduldas oma musta ratsu ja sõitis Punaarmeele.

Sõidab ta nõukogude vägede juurde, punaste komandöride juurde, kummardab ja ütleb:

„Tervist, nõukogude punased komandörid! Tahan teenida Punaarmeele, tahan aidata kodumaad, tahan minema kihutada Koltšaki Denikiniga, et vabastada töötavat rahvast.“

Komandörid ütlevad:

„Tervist, noor sangar! Kes oled sa niisugune? Kuidas on su nimi?“

„Olen sellest ja sellest külast, hüütakse mind Vassili Ivanovitšiks, aga perekonnanimi on Tšapajev.“

Ning Tšapajev tehti komandööriks Punaarmeele.

Ja varsti tuligi verine võitlus. Hüppas siis Tšapajev ratsu selga ja sööstis vastu vaenlasele. Hakkas peksma koltšaklasi ja denikin-

lasi, otsekui heina niitma. Kuus tundi peksis järjest ja raius mõõgaga, torkis täägiga, laskis nagaanist. Kogu väli oli üle külvatud kehadega. Koltšak ei pidanud vastu ja põgenes oma ülejäänud sõjaväega kaugemale.

Aga Punaarmee hakkasid sõdurid Tšapajevist kõnelema:

„Vaat, see on alles komandör! Tšapajeviga läheme kuhu tahes!“

Ei möödunud nädalatki, kui Koltšak kogus kaks korda rohkem sõjaväge ja tungis jälle Punaarmeele peale. Hüppas Tšapajev jälle oma ratsu selga ja hakkas metsikult peksma, mõõgaga raiuma, täägiga torkima. Ta peksis neid terved ööd-päevad. Enam kui pooled koltšaklastest tapeti, kes võeti vangi, aga Koltšak ise hädavaevalt pääses putkama.

Pärast taplust puhati veidi, söödi, joodi. Ja Tšapajev läks seltsimees Frunze juurde.

Frunze ütles talle:

„Noh, Tšapai, noor sangar! Annan nüüd sulle terve armee, et Koltšaki hoopis purustada. Ta kogub jälle sõjaväge.“

Läks siis Tšapajev oma armeega Valgejõe äärde. Asetas oma väed ühe küla lähedale, kuid kus on koltšaklased, ei tea. Vaja, mis juhtukski, teada saada: kus on Koltšaki staap?

Ja ütlebki Tšapajev oma armeele:

„Aga, lapsed, kes sõidab minuga ühes luurele?“

Paljud, arusaadavalt, tahtsid minna temaga, ta valis seal inimest viiskümmend või ka, võib olla, sada, ja sõitsid. Saabumas oli õhtu. Nad kohtavad teel üht naist.

„Hei, tädike, kuhu lähed?“

„Lähem, komandör, oma meest vaatama Punaarmeesse, olen eksinud teelt, näljane. Lähem juba teist päeva, ei tea isegi, kuhu satun.“

„Mingem koos, tädike, me toidame sind.“

Tšapajev käskis teda ühes võtta ja talle süüa anda. Ja ta lähebki nendega. Aga see naine oli poolakas, ja Koltšak oli ta saatnud spiooniks. Kuid Tšapajev ei teadnud sellest midagi.

Nad jõudsid ühte külla. Küla asetses otse Valgejõe kaldal. Mehed jutustasid, kus asuvad koltšaklased: mitte kaugel metsa taga, nii versta kümme saab. Siis ütleb Vassili Ivanovitš:

„Tähendab, lapsed, siis ööbime siin, kui öö juba kord on meid tabanud, aga hommikul läheme oma armee järele.“

Tšapajev asetas postid välja, aga ise asus puhkusele. Kõik uinused, ka Vassili Ivanovitš uinus, ainult karaul ükski jäi seisma.

Poolakas aga ei maga, ootab. Ootas, kuni Tšapajev uinus, ja — ruttu Koltšaki juurde. Jooksis sinna ja jutustas, kus asub Tšapajev, ja et ta peavägi ei ole temaga. Koltšak rõõmustab ja annab oma kindraleile käsu: „Kinni võtta Tšapajev elavana või surnuna.“

Kindralid kogusid oma sõjaväed ja piirasid Tšapajevi ümber kolmest küljest. Võtsid ära valveposti ja öösi, kui Vassili Ivanovitš magas rasket und, tungisid tšapajevlasile kallale.

Tšapajev hüppas üles ning karjus:

„Üles, lapsed! Reetmine!“

No, mida ütelda: neid oli seal, võib olla, sada — mitte rohkem, aga koltšaklasi oli kui murdu kokku aetud. Punased peavad vastu majades, tulistavad, ei lase lähedale. Kuid juba on padruneid üsna vähe järele jäänud. Ja siis annab Tšapajev niisuguse käsu:

„Jooske, lapsed, jõe! Siit on võimatu läbi murda. Aga jõe taga on meie vägi lähedal, langeme uuesti Koltšakile peale.“

Tormasid tšapajevlased läbi jõe. Koltšak nägi, et punased kihutasid jõe! karjus oma kindraleile:

„Ärge laske üle minna! Tulistada kõigest jõust! Muidu ei ole meil kellelgi enam elu, kui Tšapajev pääseb välja!“

Koltšaklased pöörasid kuulipilduja jõe! ja hakkasid tulistama. Kaua ujus Vassili Ivanovitš, kuid siis haavati teda käest (vees sõrmus enam ei mõjunud). Tema aga ikka ei lakanud ujumast. Ümberringi tulistatakse. Koltšak aga karjub:

„Püüdke Tšapaid, et tema ei pääseks üle! Tulistada ainult teda ükski!“

Ja vaat, tabas ka teine kuul, vesi kattis ta pea. Siin uppuski Vassili Tšapajev. Oli juba üsna kalda lähedal, ja Punavägi tuli juba appi...

Punased paiskusid koltšaklasile ja denikinlasile peale, purustasid nad täiesti ja kihutasid välja Nõukogude maalt.

Kuulsaks sai Vassili Ivanovitš, hüüdnimega Tšapajev. Teda austatakse kogu meie maal.

S Õ N A S E L E T U S I .

- abaluu — pihaluu
ainis — ainus, ainsam, kallim
antoloogia — valimik kirjandust
apsat — saapakand, konts
bojaar — vürsti lähem nõunik
eiergane — õispuine
ehikse — ehib
eleegiline — kurvasisuline
fantastiline — mõttekujutuslik, unistuslik
haarma — haarama, hakkama
halama — kaebama, kurtma
hame — särk
haugas — kull
hällima — heljuma, vaaruma, vankuma
ideaalne — paleuslik, täiuslik
itkema — nutma
kaasik — kaasitaja-naine (pulmas)
kabu — neiu
kamand — hulk, salk, parv
kapukas — kirjatud sokk, sukk
karaul — vahtkond, valvepost
kategoriline — kindlasti väitev
katsuma — vaatama
kerku — väledasti
killing — vanaaegne raha
kirgas — selge
kolbits — kolgits, lõuguti
kollektiivne (looming) — ühine, ühis(looming)
koot — rehepeksmise kaigas, vart
kudrused — väikesed mitmevärvilised pärlid
kui't — kui sa ei
kuukma — kukkuma

kõrama — kõrisema, vurisema
kõrb — metsalaas, suur mets
kõrend — ritv, latt
käli — naise õemees
küdi — mehevend
künnap — lihas
laamima — koristama; pead sugema
lagle — metshani
langud — mõrsja ja peigmehe vanemad
lee — kolle
lidu — salk, hulk, kimp
linik — õhuke pikk valge pearätik
lohe — lendmadu
lähned — vahest lähed
malbe — vähenõudlik
marga maada — tüki maad
masajalgne — väikejalgne
mauk — vorst
mausoleum — hauaehitis
mehaaniline — masinlik, ilma vaimse tegevuseta
meski — käärimata õlle vedelik
minetelema — minema panema
mõlkuma — liikuma, vankuma
nadu [nao] — meheõde
neidine, neidis — neiu
nugis — väike loom
nälk — jälk
obadus — metall-aas haagi otsa pistmiseks
ornament — ehiskiri, ilustus
parmas — sületäis (rukkeid)
penning — penn (raha)
primitiivne — algeline, ürgne
ramb — nõrk, jõuetu
repertuaar — ettekannete-vara
roobits — puust mõök (linaropsimiseks)
roogune — pilliroone
rukk — seelik, undruk
rutjuma, rudjuma — rõhuma
ruuge — tumekollane, helepruun
saaja — pulmarahvas

sagar — vanaaegne puust uksehing
sang — pang, ämber, lüpsik
sirk — lind
soobel — kallihinnalise mustjas-hallikas-pruuni karusnahaga loom
soota — asjata
suisa — otse, lausa
sõba — villane rätik, vaip
sõitlema — korduvalt sõitma; riidlema, pahandama
sääris — sukasääre-sarnane jalakate
säästma — kokku hoidma
taidma — aru saama, mõistma
trugus — äge, õhinal töötav
tsareevitš — tsaaripoeg, kuningapoeg
tukk — tukkumine
täna — siia
urjadnik — tsaariaegne miilitsamees
ussaid — taluõu ja -aed
vabalnaine — vabadikunaine
vaim — teotüdruk, teoline
valin — kõlin
vammus — muistne talupojakuub
virb — kasvuke, oksake, taimeke
ürgama — algama

SISUKORD

Eesti rahvaluule.	Lk.
Rahvaluule kollektiivne iseloom	3
Rahvaluule sisu	4
Rahvaluule liigitus	4
Eesti rahvalaulud.	
I. Lüürilised rahvalaulud.	
1. Töö ja orjus.	
Karjasepõli	5
Lüpsilaul	5
Vihule	5
Rehelaul	6
Tule, tule, tuulekene	6
Käsitöölise	6
Lina	7
Ketra, ketra, vokikene	7
Uni ei anna uuta kuube	7
Orja õpetus	8
Teoorja õhkamine	8
Kui ma pääsen mõisa'asta	9
Orjatüdruku kaebus	9
Endise teoorjuse laul	9
Ikka peab ori ujuma	10
Ori lahkub	10
2. Lein ja mure.	
Oh seda endista eluda	10
Ilu- ja muremägi	11
Mitu halba ilma pealla	11
Peretütar ja orjalaps	11
Võõrasema käsib tules magada	12
Tütar ema haual	12
Miks on norgus noored mehed	13
3. Laul, kodu ja lõbu.	
Lauliku lapsepõli	13
Laulu hõiskamine	13
Lauludest ei kaeta lauda	13

Kes koju ootab?	14
Ema arm	14
Kiigelaul	14
Miks kiik kiunub?	15
Mardi laul	15

4. Kosjad ja pulmad.

Kosjade ootamine	16
Mehele meele järgi	17
Mõrsja otsimine pulmas	17
Mõrsja saatmine	18

II. Eepilised rahvalaulud.

Hulaul	20
Salme laul	21
Uppunud vend	24
Sõjalaul	25
Hanekarjane	28
Kits ja hunt	29

Eesti rahvalaulu keel, värss, stiil ja sisu.

Rahvalaulu keel	29
Rahvalaulu värss	31
Rahvalaulu stiililised iseärasused	32
Rahvalaulude sisu	32
Rahvalaulude trükkitoimetamine	33

Besti rahvajutud 35

I. Loomamuinasjutte	36
Rebane, hunt ja jänes	36
Neli vana kodulooma	39
Kalkun ja hani	41
II. Nõidusmuinasjutte	41
Tõsi ja vale	42
Rikka ja vaese mehe õnn	43
III. Novellilaadilisi muinasjutte	44
Arukas sulane	44
Ennustatud varapärija	45
IV. Naljandeid	47
Kaval-Ants ja vanapagan	47
Oskamatu sepp	49
Suvine kasukas	50
V. Tekke- ja seletusmuistendeid	50
Võhandu jõe kaevamine	50
Koit ja Hämarik	51
VI. Muistendeid vägilastest	53
Kalevipoeg niidab lesknaisele heina	53
Tõlmus ja Leiger	53
VII. Ajaloolisi muistendeid	54
Kaarel XII põgenemas	54

Kuidas siis kirjutama õpiti, kui koole polnud	55
Kuidas avastati põlevkivi	56
„Vana eestlane“	56
VIII. Eesti vanasõnad	57
Tööst ja ameteist	57
Igapäevasest elust	58
Kõlbelisist põhimõttest	58
IX. Eesti mõistatused	59
Eesti rahvaluule kogumine	59
Rahvaluule mõju kunstkirjandusse	63

Vene rahvaluule.

Vene rahvalaulud	64
Surev kasakas	66
Sinu tahtmist mööda kõik on teostund	67
Vene bõliinad	68
Kiievi kangelased	68
Novgorodi kangelased	69
Svjatogor	69
Mikula Seljaninovitš	70
Bõliinade levikualad	70
Bõliinad nõukogude temaatikal	71
Ilja Muromets ja Kalin-tsaar	71
Svjatogor	74
Volga ja Mikula	75

Vene rahvajutud.

1. Muinasjutud	79
2. Muistendid	80
Kuri nõid ja Päikese õde	80
Tšapajevi surm	83
Sõnaseletusi	87

Ladumisele antud 26. XII 1944. Trükiarv 3 200. Trükipoognaid 5,75.
Trükkimisele antud 15. I 1945. MB-00422. Trükikoja tellimise nr. 995.

Trükikoda „Ühiselu“, Tallinn, Pikk t. 40/42.

